

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ANTONIO SAGGIO

της 16ης Δεκεμβρίου 1999*

Αντικείμενο των προδικαστικών ερωτημάτων

1. Με την παρούσα αίτηση του Tribunal Superior de Justicia de Valencia (Ισπανία) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει στο Δικαστήριο διάφορα ερωτήματα που έχουν ως αντικείμενο την ερμηνεία της οδηγίας 93/104/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Νοεμβρίου 1993, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας¹ (στο εξής: οδηγία 93/104 ή οδηγία).

Τα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου αφορούν κυρίως τη δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών. Το εθνικό δικαστήριο επιθυμεί ιδίως να πληροφορηθεί αν ο χρόνος που αντιστοιχεί στις εφημερίες, υπό καθεστώς συνεχούς παρουσίας σε κέντρο υγείας ή υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας με τους ιατρούς, πρέπει να θεωρείται «χρόνος εργασίας» υπό την έννοια και για τους σκοπούς της οδηγίας, δηλαδή αν ο ως άνω χρόνος πρέπει να περιλαμβάνεται στον χρόνο εργασίας για την εφαρμογή του κανόνα που ορίζει τη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας σε 48 ώρες (άρθρο 6 της οδηγίας) και αν, για την άρση του ανωτάτου αυτού ορίου, η ρητή συναίνεση των συνδικαλιστικών εκπροσώπων, η οποία δόθηκε στο πλαίσιο συμφωνίας ή συλλογικής συμβάσεως, μπορεί να άρει την

επιβαλλόμενη από το άρθρο 18, παράγραφος 1, στοιχείο β', περίπτωση i, πρώτη υποπερίπτωση, απαγόρευση στον εργοδότη να ζητήσει από τον εργαζόμενο να εργαστεί περισσότερες από 48 ώρες ανά επτάήμερο, χωρίς να λάβει τη «συναίνεση» του εργαζομένου.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική ρύθμιση

2. Το άρθρο 118 Α της Συνθήκης ΕΚ (τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ αντικαταστάθηκαν από τα άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ) παρέχει στο Συμβούλιο αρμοδιότητα να θεσπίζει, μέσω οδηγιών, τις ελάχιστες προδιαγραφές που αποσκοπούν στην «προώθηση της βελτίωσης, ιδιαιτέρως, του περιβάλλοντος εργασίας, με σκοπό την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων» (παράγραφοι 1 και 2).

3. Εν προκειμένω, η βασική οδηγία είναι η οδηγία 89/391/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 1989, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

1 — ΕΕ L 307, σ. 18.

ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία² (στο εξής: βασική οδηγία). Η ως άνω οδηγία καθορίζει τις γενικές αρχές στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, οι οποίες εξειδικεύονται εν συνεχεία σε μια σειρά ειδικών οδηγιών, μεταξύ των οποίων η οδηγία 93/104.

Όσον αφορά την εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας, το άρθρο 6 ορίζει ότι «τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε, σε συνάρτηση με τις επιταγές προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων [...] ο χρόνος εργασίας να μην υπερβαίνει, ανά επταήμερο, τις 48 ώρες κατά μέσον όρο, συμπεριλαμβανομένων των υπερωριών» (σημείο 2).

4. Η οδηγία 93/104 περιλαμβάνει, όπως εκτίθεται στο άρθρο της 1, παράγραφος 1, τις «στοιχειώδεις προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας».

7. Το άρθρο 16 καθορίζει τις περιόδους αναφοράς που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εφαρμογή των προαναφερθέντων κανόνων και εκθέτει ότι, κατ' αρχήν, για την εφαρμογή του άρθρου 6, η «περίοδος αναφοράς» δεν πρέπει να «υπερβαίνει τους τέσσερις μήνες».

5. Επιπλέον, η ως άνω οδηγία διευκρινίζει το περιεχόμενο του όρου «χρόνος εργασίας» υπό την έννοια της οδηγίας: «κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος βρίσκεται στην εργασία, στη διάθεση του εργοδότη, και ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του, σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές», καθώς και του όρου «περίοδος ανάπαυσης»: «κάθε περίοδος που δεν είναι χρόνος εργασίας».

8. Η οδηγία προβλέπει επίσης τη δυνατότητα των εθνικών αρχών να παρεκκλίνουν από τους κανόνες που θέτει όσον αφορά τον χρόνο εργασίας. Ειδικότερα, το άρθρο 17 επιτρέπει στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν (μέσω της νομοθετικής, κανονιστικής ή διοικητικής οδού ή με συλλογικές συμβάσεις ή με συμφωνίες μεταξύ κοινωνικών ετέρων) από τις διατάξεις των άρθρων 3, 4, 5, 8 και 16 της οδηγίας «για τις δραστηριότητες φύλαξης, επίβλεψης και 24ωρης παρουσίας που χαρακτηρίζονται από την ανάγκη εξασφάλισης της προστασίας των αγαθών και των προσώπων, ιδίως όταν πρόκειται για φύλακες και θυρωρούς ή επιχειρήσεις φύλαξης», καθώς και «για τις δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται από την ανάγκη να εξασφαλιστεί η συνέχεια της υπηρεσίας ή της παραγωγής, ιδίως: 1) για τις υπηρεσίες τις σχετικές με την υποδοχή, τη νοσηλεία ή/και την περίθαλψη που παρέχονται από νοσοκομεία ή παρόμοια ιδρύματα, από ιδρύματα διαμονής και από φυλακές». Επίσης, το άρθρο 18 ορίζει ότι τα κράτη μέλη δύνανται να μην επιβάλλουν την

τήρηση της 48ωρης μέγιστης εβδομαδιαίας διάρκειας εργασίας, εφόσον εξαρτούν την παρέκκλιση αυτή από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων καταλέγεται η επιβολή στον εργοδότη της υποχρέωσης να ζητεί και να λαμβάνει τη συναίνεση του οικείου εργαζομένου [παράγραφος 1, στοιχείο β', περίπτωση i, πρώτη υποπερίπτωση].

νοσηλείας και τις επείγουσες περιπτώσεις νοσηλείας, σύμφωνα με τον οργανισμό του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και τους σχετικούς εκτελεστικούς κανόνες [...]».

9. Κατά το άρθρο 18, η προθεσμία για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών λήγει στις 23 Νοεμβρίου 1996. Το εν λόγω άρθρο ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι, το αργότερο κατά την ημερομηνία αυτή, «οι κοινωνικοί εταίροι θέτουν σε εφαρμογή κατόπιν συμφωνίας τις αναγκαίες διατάξεις: τα κράτη μέλη οφείλουν να λάβουν κάθε αναγκαίο μέτρο ώστε να μπορούν ανά πάσα στιγμή να εγγυηθούν τα επιβαλλόμενα από την [...] οδηγία αποτελέσματα».

11. Στο Resolución της 15ης Ιανουαρίου 1993⁴ δημοσιεύθηκε η απόφαση του υπουργικού συμβουλίου με την οποία εγκρίθηκε η συναφθείσα στις 3 Ιουλίου 1992 συμφωνία μεταξύ του Υπουργού Υγείας και των αντιπροσωπευτικών συνδικαλιστικών οργανώσεων που δρουν στον τομέα των πρώτων βοηθειών στην Ισπανία. Το παράρτημα της ως άνω αποφάσεως ορίζει, υπό τον τίτλο B, «Atención continuada» («Εφημερίες»), ότι «ο ετήσιος ανώτατος αριθμός ωρών εφημερίας ορίζεται γενικά σε 425. Όσον αφορά τις ομάδες πρώτων βοηθειών στις αγροτικές περιοχές, που αναπόφευκτα υπερβαίνουν τις κανονικώς προβλεπόμενες 425 ώρες εφημερίας ανά έτος, το ετήσιο ανώτατο όριο καθορίζεται σε 850 ώρες και θα επιδιωχθεί η σταδιακή μείωση του αριθμού των ωρών εφημερίας [...]».

H εθνική ρύθμιση

10. Το άρθρο 6 του βασιλικού διατάγματος 137, της 11ης Ιανουαρίου 1984³, ορίζει, υπό τον τίτλο «Χρόνος εργασίας», τα εξής: «ο χρόνος εργασίας του προσωπικού των ομάδων πρώτων βοηθειών ανέρχεται σε σαράντα ώρες εβδομαδιαίως, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος των εφημεριών, καθόσον το προσωπικό αυτό πρέπει να καλύπτει και τις ανάγκες της κατ' οίκον

12. Στις 7 Μαΐου 1993 συνήφθη συμφωνία μεταξύ των αρχών της αυτόνομης Περιφέρειας της Βαλένθιας και των αντιπροσωπευτικών⁵ συνδικαλιστικών οργανώ-

4 — *BOE* της 2ας Φεβρουαρίου 1993, α. 28.

5 — Η συμφωνία αυτή συνήφθη σύμφωνα με τον νόμο 7/90, της 19ης Ιουλίου 1990, σχετικά με τις συλλογικές συμβάσεις και τη συμμετοχή στον προδιορισμό των συνθηκών εργασίας του προσωπικού των δημοσίων υπηρεσιών (*BOE* της 20ής Ιουλίου 1990).

3 — *BOE* (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ισπανίας) της 1ης Φεβρουαρίου 1984, α. 27.

σεων, η οποία προσδιορίζει, μεταξύ άλλων, τη μέγιστη διάρκεια εργασίας κατά το πρότυπο της μέγιστης διάρκειας εργασίας που προσδιόρισε η γενική συμφωνία του 1992⁶.

Τα πραγματικά περιστατικά και τα προδικαστικά ερωτήματα

13. Το Sindicato de Médicos de Asistencia Pública de la Comunidad Valenciana (συνδικαλιστικό όργανο των ιατρών του δημόσιου συστήματος υγείας της Περιφέρειας της Βαλένθιας, στο εξής: Simap) άσκησε προσφυγή, για λογαριασμό των μελών του, κατά της Generalidad Valenciana — Consellería de Sanidad y Consumo (Υπουργείου Υγείας και Προστασίας Καταναλωτών της Περιφέρειας της Βαλένθιας) σχετικά με όλο το ιατρικό προσωπικό (ιατρούς παθολόγους και ιατρούς με ειδικευση στην οικογενειακή ιατρική και στην παιδιατρική) που υπηρετεί στις ομάδες πρώτων βοηθειών των Centros de Salud (κέντρων υγείας) της Περιφέρειας της Βαλένθιας. Με την ως άνω προσφυγή το Simap, επικαλούμενο τις διατάξεις της οδηγίας, ζήτησε να αναγνωριστει ότι οι ως άνω ιατροί έχουν το δικαίωμα ο εβδομαδιαίος χρόνος εργασίας τους να μην υπερβαίνει τις σαράντα ώρες ή, επικουρικώς, τις σαράντα οκτώ ώρες, περιλαμβανομένων των υπερωριών, καθώς και να αναγνωρίζονται ως εργαζόμενοι κατά τη

νύκτα (εφαρμοζομένων, επί των ιατρών αυτών, των σχετικών διατάξεων της οδηγίας) και ως εργαζόμενοι σε βάρδιες, ο δε χρόνος της νυκτερινής εργασίας να μην υπερβαίνει τις οκτώ ώρες το εικοσιτετράωρο ή, σε περίπτωση υπερβάσεως του χρόνου αυτού, να τους χορηγούνται ανάλογες περίοδοι αναπαύσεως.

14. Στη διάταξη περί παραπομπής του αιτούντος δικαστηρίου διευκρινίζεται ότι το Simap προβάλλει κυρίως τον ισχυρισμό ότι, δυνάμει του άρθρου 17, παράγραφος 3, του κανονισμού οργανώσεως και λειτουργίας των ομάδων πρώτων βοηθειών της Περιφέρειας της Βαλένθιας (κανονισμού που καταργήθηκε κατόπιν της αποφάσεως 1323/93 του Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana), το οποίο αποτελεί επανάληψη του άρθρου 6 του προαναφερθέντος βασιλικού διατάγματος 137/84, οι εργαζόμενοι στις ομάδες πρώτων βοηθειών ιατροί υποχρεούνται να εργάζονται χωρίς χρονικό περιορισμό και χωρίς κανένα ημερήσιο, εβδομαδιαίο, μηνιαίο ή ετήσιο ανώτατο όριο, χωρίς διακοπή μεταξύ του κανονικού ωραρίου εργασίας και της εφημερίας ή μεταξύ της εφημερίας και της κανονικής εργασίας της επομένης ημέρας.

15. Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι, κατά την εθνική πρακτική που ακολουθείται ως προς την ερμηνεία των κανόνων του οργανισμού (δημοσίου δικαίου) που διέπει την υπηρεσιακή κατάσταση των ως άνω ιατρών, ο χρόνος εφημερίας ή συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας θεωρείται ειδικό ωράριο και δεν θεωρείται κανονικός χρόνος εργασίας ούτε χρόνος υπερωριακής απασχολήσεως. Σύμφωνα με την ισπανική ρύθμιση, ο ως άνω τύπος εργασίας αμείβεται κατ' αποκοπή, ανεξάρτητα από την έκταση της προαναφερθείσας εργασίας: τούτο έχει ως συνέπεια ότι, κατά τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας των οικείων ιατρών, λαμβάνε-

6 — Κατόπιν της συμφωνίας αυτής, οι αρχές της αυτόνομης Περιφέρειας της Βαλένθιας εξέδωσαν στις 12 Μαΐου και τις 8 Ιουλίου 1993 δύο συναφείς οδηγίες περί εφαρμογής ορισμένων διατάξεων της συμφωνίας σχετικά με ορισμένες πτυχές της διαρκούς εφημερίας. Στις 25 Μαρτίου 1998 η Dirección General de Atención Primaria y Farmacia de la Consellería de Sanidad de la Generalidad Valenciana εξέδωσε νέες οδηγίες, που συμπληρώνουν αυτές της 8ης Ιουλίου 1993, αναφορικά με ορισμένες πτυχές της εφημερίας. Σύμφωνα με τις οδηγίες αυτές, «οι υπηρεσίες εφημερίας δεν παρέχουν δικαίωμα για ανάπαυση την επόμενη ημέρα και για αναπόδουλη μείωση του κανονικού χρόνου εργασίας, ωστόσο το προσωπικό που εργάστηκε σε εφημερία μπορεί να ζητήσει, για πλήρεις μηνιαίες περιόδους, να αντικατασταθεί η προκήνη εργασία που ακολουθεί την εφημερία με άλλη απογευματινή εργασία, κατόπιν άδειας του συντονιστή της ομάδας πρώτων βοηθειών και εγκρίσεως του περιφερειακού διευθυντή, εφόσον κρίνεται ότι καλύπτονται οι επιτακτικές ανάγκες της υπηρεσίας».

ται υπόψη μόνον ο χρόνος που αφιερώθηκε σε πραγματική παροχή ιατρικής περιθάλψης κατά τη διάρκεια της εφημερίας ή της περιόδου συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας.

16. Εν κατακλείδι, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η οδηγία δεν έχει μεταφερθεί, ή τουλάχιστον δεν έχει μεταφερθεί πλήρως, στην ισπανική νομοθεσία. Συγκεκριμένα, το βασιλικό διάταγμα 1561⁷, της 21ης Σεπτεμβρίου 1995, περί του ωραρίου εργασίας σε ορισμένους ειδικούς τομείς δραστηριοτήτων, του οποίου το πεδίο εφαρμογής περιορίζεται στις σχέσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου, δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη σχετικά με τον τομέα της υγείας.

17. Με βάση τα ως άνω νομικά και πραγματικά στοιχεία, το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο, υποβάλλοντας αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, αν η οδηγία έχει εφαρμογή επί των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, πώς πρέπει να ερμηνευθούν ορισμένες από τις διατάξεις της οδηγίας. Υπό το πρίσμα αυτό, υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

«1) Ερωτήματα σχετικά με την εφαρμογή γενικά της οδηγίας:

α) Ενόψει του άρθρου 118 Α της Συνθήκης ΕΚ και του γεγονότος ότι το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδη-

γίας αναφέρεται σε όλους τους ιδιωτικούς ή δημόσιους τομείς δραστηριοτήτων, πρέπει το άρθρο 2 της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ, κατά το οποίο η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται “όταν δεν το επιτρέπουν εγγενείς ιδιαιτερότητες ορισμένων δραστηριοτήτων του δημόσιου τομέα”, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι από την προαναφερθείσα εξαίρεση καλύπτεται και η δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών, οι οποίοι εμπλέκονται στην υπό κρίση διαφορά;

ι.

β) Το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας παραπέμπει επίσης στο άρθρο 17, χρησιμοποιώντας την έκφραση “με την επιφύλαξη”. Παρά το γεγονός ότι, όπως έχει προαναφερθεί, δεν υφίσταται κανείς κανόνας εναρμονίσεως που να έχει εκδοθεί από το κράτος ή από αυτόνομη περιφέρεια, πρέπει αυτή η σιγή να εκληφθεί ως παρέκκλιση από τα άρθρα 3, 4, 5, 6, 8 και 16, όταν, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών της ασκούμενης δραστηριότητας, η διάρκεια του χρόνου εργασίας δεν μετράται και/ή δεν καθορίζεται εκ των προτέρων;

γ) Οδηγεί η κατά το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας εξαίρεση των “δραστηριοτήτων των ασκούμενων ιατρών” στο συμπέρασμα εκ του εναντίου ότι οι δραστηριότητες των λοιπών ιατρών καλύπτονται από την οδηγία;

⁷ — ΒΟΕ της 25ης και 26ης Σεπτεμβρίου 1995 (αριθ. 229 και 230).

δ) Έχει η αναφορά στο γεγονός ότι οι διατάξεις της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ εφαρμόζονται “πλήρως” στα θέματα που αναφέρει η παράγραφος 2 συγκεκριμένη συνέπεια σε σχέση με την επίκληση και την εφαρμογή τους;

παρουσίας τους στο κέντρο υγείας, πρέπει όλος αυτός ο χρόνος να θεωρηθεί ως χρόνος εργασίας ή μόνον ο χρόνος πραγματικής ασκήσεως της δραστηριότητας που καλούνται να ασκούν σύμφωνα με την προαναφερθείσα στην παράγραφο 8 του ιστορικού εθνική πρακτική;

2) Ερωτήματα σχετικά με τον χρόνο εργασίας

α) Το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας ορίζει ως χρόνο εργασίας “κάθε περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος ευρίσκεται στην εργασία, στη διάθεση του εργοδότη, και ασκεί τη δραστηριότητά ή τα καθήκοντά του, σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές”. Ενόψει της εθνικής πρακτικής που έχει μνημονευθεί στην ανωτέρω παράγραφο 8 της παρούσας διατάξεως περί παραπομπής και ενόψει της μη υπάρξεως κανόνων εναρμονίσεως της νομοθεσίας, πρέπει να συνεχίσει να εφαρμόζεται η εθνική πρακτική με την οποία αποκλείεται από τις 40 εβδομαδιαίες ώρες ο χρόνος των εφημεριών ή πρέπει να εφαρμόζονται κατ’ αναλογία οι γενικές και ειδικές διατάξεις της ισπανικής νομοθεσίας περί χρόνου εργασίας οι οποίες διέπουν τις σχέσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου;

γ) Όταν οι οικείοι ιατροί εφημερεύουν κατά βάρδιες βάσει του συστήματος της φυσικής παρουσίας τους στο κέντρο υγείας, πρέπει ο χρόνος αυτός να θεωρηθεί ως κανονικός χρόνος εργασίας ή ως ειδικό ωράριο σύμφωνα με την προαναφερθείσα στην παράγραφο 8 του ιστορικού εθνική πρακτική;

3) Ερωτήματα σχετικά με τη μέση διάρκεια του χρόνου εργασίας

α) Πρέπει ο χρόνος εργασίας που αντιστοιχεί στις εφημερίες να λαμβάνεται υπόψη για τον καθορισμό της μέσης διάρκειας του χρόνου εργασίας για κάθε επταήμερο, σύμφωνα με το άρθρο 6, σημείο 2, της οδηγίας;

β) Όταν οι οικείοι ιατροί εφημερεύουν κατά βάρδιες βάσει του συστήματος της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας μαζί τους και όχι της φυσικής

β) Πρέπει να θεωρηθεί ως υπερωριακή απασχόληση ο χρόνος εφημερίας;

- γ) Παρά τη μη ύπαρξη κανόνων εναρμονίσεως, μπορεί να θεωρηθεί ότι ισχύει η περίοδος αναφοράς που μνημονεύεται στο άρθρο 16, σημείο 2, της οδηγίας και, εφόσον τούτο συμβαίνει, ισχύουν επίσης οι παρεκκλίσεις από τον κανόνα αυτό που έχουν θεσπιστεί με το άρθρο 17, παράγραφοι 2 και 3, σε συνδυασμό με την παράγραφο 4;
- δ) Αν ληφθεί υπόψη η ευχέρεια μη εφαρμογής του άρθρου 6 της οδηγίας, την οποία προβλέπει το άρθρο 18, παράγραφος 1, στοιχείο β', μπορεί το άρθρο 6, παρά τη μη ύπαρξη κανόνων εναρμονίσεως, να θεωρηθεί ανεφάρμοστο για τον λόγο ότι υφίσταται συναίνεση του εργαζομένου για την παροχή τέτοιας εργασίας; Ισοδυναμεί η συναίνεση που δόθηκε συναφώς από τους συνδικαλιστικούς εκπροσώπους, στο πλαίσιο συλλογικής συμβάσεως ή συμφωνίας, με συναίνεση του εργαζομένου;
- 4) Ερωτήματα σχετικά με τη νυκτερινή φύση της εργασίας
- α) Ενόψει του γεγονότος ότι δεν είναι νυκτερινός ο κανονικός χρόνος εργασίας, αλλά μόνον μέρος της εφημερίας που πραγματοποιούν ενδεχομένως κατά τακτά διαστήματα ορισμένοι από τους οικείους ιατρούς, και ενόψει της μη υπάρξεως κανόνων εναρμονίσεως, μπορούν οι ιατροί αυτοί να θεωρηθούν ως νυκτερινοί εργαζόμενοι σύμφωνα με το άρθρο 2, σημείο 4, στοιχείο β', της οδηγίας;
- β) Ενόψει της επιλογής που προβλέπεται από το άρθρο 2, σημείο 4, στοιχείο β', περίπτωση i, της οδηγίας, θα ήταν δυνατό να εφαρμοστεί η εθνική νομοθεσία περί νυκτερινής εργασίας των εργαζομένων με σχέση ιδιωτικού δικαίου επί των ιατρών που εργάζονται με σχέση δημοσίου δικαίου;
- γ) Περιλαμβάνονται στον “κανονικό” χρόνο εργασίας, που μνημονεύεται στο άρθρο 8, σημείο 1, της οδηγίας, και οι εφημερίες, οι οποίες πραγματοποιούνται υπό καθεστώς είτε συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας είτε φυσικής παρουσίας στο κέντρο υγείας;
- 5) Ερωτήματα σχετικά με την εργασία κατά βάρδιες και τους εργαζομένους σε βάρδιες
- Ενόψει του γεγονότος ότι η επίμαχη εν προκειμένω εργασία είναι εργασία κατά βάρδιες μόνο σε σχέση με τις εφημερίες και ενόψει της μη υπάρξεως κανόνων εναρμονίσεως, είναι δυνατόν η εργασία που παρέχεται από τους οικείους ιατρούς να θεωρηθεί ως εργασία κατά βάρδιες και οι ιατροί αυτοί να θεωρηθούν ως εργαζόμενοι σε βάρδιες, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 2, σημεία 5 και 6, της οδηγίας;»

Επί του παραδεκτού

18. Εκ προοιμίου, η Επιτροπή αμφισβητεί, διτώς, το παραδεκτό της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής απόφασης. Προβάλλει ότι, πρώτον, η διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου δεν περιέχει περιγραφή του ιστορικού και του κανονιστικού πλαισίου της διαφοράς της κύριας δίκης και, δεύτερον, ότι η προσφυγή του Simar και η διάταξη περί παραπομπής δεν αναφέρονται στην ισχύουσα εθνική νομοθεσία, αλλά σε καταργηθείσα εθνική νομοθεσία (πρέπει να διευκρινιστεί ότι η κατάργηση της ως άνω νομοθεσίας πραγματοποιήθηκε περίπου πέντε έτη πριν από την άσκηση της προσφυγής). Συναφώς, η Επιτροπή παρατηρεί ότι το αιτούν δικαστήριο, καιτοι αναφέρει το ως άνω γεγονός στη διάταξη περί παραπομπής, μνημονεύει απλώς τη συναφθείσα στις 7 Μαΐου 1993 συμφωνία μεταξύ των συνδικαλιστικών οργάνων και της διοικήσεως, καθώς και τις οδηγίες των αρχών της Περιφέρειας της Βαλένθιας περί εφαρμογής της ως άνω συμφωνίας, χωρίς να αναφερθεί ρητώς στο περιεχόμενο των ως άνω οδηγιών στο πλαίσιο των προδικαστικών ερωτημάτων, υπογραμμίζοντας όμως αντιθέτως την ανυπαρξία εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως που να έχει εφαρμογή επί των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως.

19. Αμφότερες οι πτυχές της ενστάσεως παραδέκτου στερούνται ερείσματος. Όσον αφορά την πρώτη, φρονώ ότι το αιτούν δικαστήριο εξέθεσε με επαρκή σαφήνεια το ιστορικό και το νομικό πλαίσιο εντός των οποίων ανέκλυψαν τα προδικαστικά ερωτήματα και ότι, ως εκ τούτου, η διάταξη περί παραπομπής παρέχει όλα τα αναγκαία στοιχεία προκειμένου να παρασχεθεί το

Δικαστήριο η δυνατότητα να αποφανθεί επί των ερωτημάτων που περιέχονται στην εν λόγω διάταξη.

Ως προς τη δεύτερη πτυχή της ως άνω ενστάσεως, πρέπει να σημειωθεί ότι το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει, στο τέταρτο σημείο της διατάξεώς του, αφενός, ότι τα ερωτήματα έχουν σχέση κυρίως με την εφαρμογή του ισχύοντος στην Ισπανία καθεστώτος, το οποίο εισάγει διάκριση μεταξύ του εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας (ο οποίος ισούται με σαράντα ώρες) και των υπηρεσιών εφημερίας και, αφετέρου, ότι το εν λόγω καθεστώς περιλαμβάνεται στην προαναφερθείσα συμφωνία της 7ης Μαΐου 1993, συναφθείσα σε τοπικό επίπεδο, η οποία εξακολουθεί να ισχύει. Το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης την εθνική πρακτική που ακολουθείται ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή των κανόνων δημοσίου δικαίου που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των ως άνω ιατρών και της διοικήσεως και η οποία δεν έχει τροποποιηθεί έως σήμερα. Το γεγονός ότι στο δικόγραφο της προσφυγής που κατατέθηκε από το Simar (ήτοι σε έγγραφο της δικογραφίας που κατατέθηκε από διάδικο της κύριας δίκης) γίνεται μνεία μόνον της καταργηθείσας⁸ νομοθεσίας δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα το απαράδεκτο της υποβολής της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής απόφασης: συγκεκριμένα, ως γνωστόν, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, «το άρθρο 177 της Συνθήκης θεσπίζει διαδικασία άμεσης συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, κατά την οποία οι διάδικοι καλούνται απλώς να υποβάλουν παρατηρήσεις εντός του νομικού πλαισίου που χάραξε το αιτούν δικαστήριο», πράγμα που έχει ως συνέπεια ότι, «εντός των ορίων που ορίζει το άρθρο 177 της Συνθήκης, εναπόκειται [...] αποκλειστικά στα εθνικά δικαστήρια να αποφασίζουν επί της αρχής

⁸ — Επιπλέον, δεν προκύπτει ότι το γεγονός αυτό θεωρήθηκε κρίσιμο για την εξέταση της διαφοράς ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

και του αντικειμένου της ενδεχόμενης παραπομπής στο Δικαστήριο»⁹.

Βάσει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο την απόρριψη της ενστάσεως απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή.

Επί της ουσίας

Επί του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 93/104 (ερωτήματα 1α έως 1δ)

20. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, και ερωτά το Δικαστήριο, αν οι διατάξεις της οδηγίας εφαρμόζονται επί της «ειδικής φύσεως εργασίας» των ιατρών που πραγματοποιούν εφημερίες.

— Τα επιχειρήματα των διαδίκων

21. Η Consellería de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana (καθής της κύριας δίχης) εκτιμά ότι η δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοθηείων δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας

93/104 (το οποίο ορίζεται μέσω παραπομπής στη βασική οδηγία), με το αιτιολογικό ότι η ως άνω δραστηριότητα εμπίπτει στην εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, της βασικής οδηγίας. Προς στήριξη του ισχυρισμού της αυτού, προβάλλει ότι η επίμαχη δραστηριότητα παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες, όπως είναι το γεγονός ότι οι επίμαχες υπηρεσίες πρέπει να παρέχονται χωρίς διακοπή και ότι αποτελούν ένα συνήθη τύπο παροχής υπηρεσιών εντός του ιατρικού λειτουργήματος.

22. Αντιθέτως, η Ισπανική Κυβέρνηση φρονεί ότι η προαναφερθείσα δραστηριότητα των ιατρών εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της βασικής οδηγίας. Ωστόσο, λαμβανομένου υπόψη του ιδιαίτερου χαρακτήρα της ως άνω δραστηριότητας και ιδίως του γεγονότος ότι η διάρκειά της δεν είναι προκαθορισμένη, οι εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 17 της οδηγίας έχουν εφαρμογή επί των ως άνω ιατρών (συγκεκριμένα, η ως άνω δραστηριότητα είναι παρεμφερής με εκείνη στην οποία αναφέρεται το άρθρο 17, παράγραφος 2.1, στοιχείο γ', περίπτωση ι)¹⁰.

23. Κατά τη Φινλανδική Κυβέρνηση, θα ήταν αδιανόητο να θεωρηθεί ότι οι ιατροί των ομάδων πρώτων βοθηείων ανήκουν στις επαγγελματικές κατηγορίες που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/104 ή της βασικής οδηγίας. Η κυβέρνηση αυτή ισχυρίζεται, όσον αφορά την πρώτη από τις οδηγίες αυτές, ότι οι τομεακές εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής έχουν περιοριστικό χαρακτήρα και προς στήριξη του ισχυρισμού

10 — Το άρθρο 17, παράγραφος 2.1, στοιχείο γ', περίπτωση ι, της οδηγίας 93/104 ορίζει ότι επιτρέπονται παρεκκλίσεις «για τις δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται από την ανάγκη να εξασφαλιστεί η συνέχεια της υπηρεσίας ή της παραγωγής, ιδίως: ι) για τις υπηρεσίες τις σχετικές με την υποδοχή, τη νοσηλεία ή/και την περίθαλψη που παρέχονται από νοσοκομεία ή παρόμοια ιδρύματα, από ιδρύματα διαμονής και από φυλακές».

9 — Διάταξη της 28ης Απριλίου 1998, C-116/96 REV, Reisebüro Binder (Συλλογή 1998, σ. I-1889, σκέψεις 7 και 8).

της επικαλείται το γεγονός ότι το άρθρο αυτό εξαιρεί ρητώς μόνο τους «ακούμενους» ιατρούς. Η ίδια κυβέρνηση υποστηρίζει, όσον αφορά τη βασική οδηγία, ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας αφορά μόνον ορισμένες ιδιαίτερες δραστηριότητες του δημόσιου τομέα που αποσκοπούν στη διασφάλιση της δημόσιας τάξεως και ασφαλείας. Η άσκηση της δραστηριότητας των ιατρών της επίμαχης κατηγορίας δεν μπορεί να συγγέεται, τουλάχιστον υπό ομαλές συνθήκες, με την επιδίωξη του ανωτέρω σκοπού.

24. Η Επιτροπή φρονεί επίσης ότι η δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών δεν εμπίπτει στις εξαιρέσεις που προβλέπονται από τις προαναφερθείσες οδηγίες. Ειδικότερα, το γεγονός ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, της βασικής οδηγίας μνημονεύει ως παράδειγμα το προσωπικό των ενόπλων δυνάμεων και της αστυνομίας και το προσωπικό που απασχολείται σε ορισμένες συγκεκριμένες δραστηριότητες στις υπηρεσίες πολιτικής άμυνας αποδεικνύει ότι οι εξαιρέσεις ισχύουν μόνον επί των δραστηριοτήτων οι οποίες, ως εκ της φύσεώς τους ή λόγω του ειδικού σκοπού τους, ενέχουν το στοιχείο του κινδύνου και ως εκ τούτου δικαιολογείται η υπαγωγή τους σε διαφορετική ρύθμιση.

— Η εκτίμηση του γενικού εισαγγελέα

25. Για να εκτιμηθεί αν η δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών εμπίπτει ή όχι στο πεδίο εφαρμογής των κανόνων του παραγώγου δικαίου που αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής απόφασης, πρέπει προηγουμένως να εξεταστεί η βασική οδηγία. Συγκεκριμένα, η οδηγία 93/104 ορίζει το

πεδίο εφαρμογής της μέσω απλής παραπομπής στις διατάξεις της βασικής οδηγίας. Επομένως, οι δύο οδηγίες έχουν ακριβώς το ίδιο πεδίο εφαρμογής, με τη μόνη διαφορά ότι η οδηγία 93/104 προβλέπει μια σειρά εξαιρέσεων υπέρ ορισμένων ιδιαίτερων δραστηριοτήτων, περί των οποίων δεν γίνεται λόγος στη βασική οδηγία.

26. Το πεδίο εφαρμογής της βασικής οδηγίας είναι ευρύτατο, καθόσον η εν λόγω οδηγία εφαρμόζεται αδιακρίτως σε όλους τους δημόσιους ή ιδιωτικούς τομείς δραστηριοτήτων (άρθρο 2, παράγραφος 1). Ωστόσο, ο κοινοτικός νομοθέτης έχει προβλέψει ότι ορισμένες δραστηριότητες μπορούν να εξαιρούνται του πεδίου εφαρμογής της ως άνω οδηγίας: συγκεκριμένα, η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται «όταν δεν το επιτρέπουν εγγενείς ιδιαιτερότητες ορισμένων δραστηριοτήτων του δημόσιου τομέα, π.χ. στις ένοπλες δυνάμεις ή στην αστυνομία, ή ορισμένων συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στις υπηρεσίες πολιτικής άμυνας» (άρθρο 2, παράγραφος 2).

27. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα 1α, πρέπει επομένως να προσδιοριστεί αν η ιατρική δραστηριότητα που εξετάζεται εν προκειμένω εμπίπτει ή όχι στο πεδίο εφαρμογής των εξαιρέσεων που προβλέπονται στη βασική οδηγία. Συγκεκριμένα, η παραπομπή στη βασική οδηγία, μέσω της οποίας η οδηγία 93/104 ορίζει το πεδίο εφαρμογής της, δεν δύναται να μην περιλαμβάνει και τις εξαιρέσεις που προβλέπει η οδηγία στην οποία γίνεται η παραπομπή.

Φρονώ, κατ' αρχάς, ότι οι ανωτέρω μνημονευθείσες εξαιρέσεις δεν μπορούν να ερμηνεύονται ευρέως, διότι ειδάλλως θα θιγόταν ο σκοπός που έθεσε ο κοινοτικός νομοθέτης με τη θέσπιση, βάσει του άρθρου 118 Α της Συνθήκης, των κανόνων για την προστασία των εργαζομένων οι οποίοι εξετάζονται εν προκειμένω¹¹. Για τον λόγο αυτό, συμμερίζομαι την άποψη της Επιτροπής επί του σημείου αυτού: μόνον οι δραστηριότητες του δημόσιου τομέα οι οποίες, ως εκ της φύσεώς τους ή λόγω των σκοπών που επιδιώκουν, ασκούνται υπό συνθήκες που καθιστούν αδύνατο τον αποκλεισμό παντός κινδύνου για την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων μπορούν να θεωρηθούν ως εμπιπτουσες στις ως άνω εξαιρέσεις, υπό την έννοια ότι η εφαρμογή των κανόνων της οδηγίας, η οποία αφορά ακριβώς την υγεία και την ασφάλεια, θα έθετε σε κίνδυνο την τακτική άσκηση των προαναφερθεισών επαγγελματικών δραστηριοτήτων¹². Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται από την επιλογή στην οποία προέβη ο κοινοτικός νομοθέτης όσον αφορά τις δραστηριότητες οι οποίες εξαιρούνται ρητώς από το πεδίο εφαρμογής της βασικής οδηγίας. Πρόκειται για τις δραστηριότητες που ασκούνται από το προσωπικό των ενόπλων δυνάμεων, της αστυνομίας και των υπηρεσιών πολιτικής άμυνας, δηλαδή, κατ' ουσίαν, για δραστηριότητες οι οποίες ενέχουν ένα αξιοσημείωτο ποσοστό κινδύνου, καθόσον συνδέονται με απρόβλεπτους ανθρώπινους ή φυσικούς παράγοντες. Πρό-

πει να προστεθεί ότι ορισμένες δραστηριότητες, όπως είναι οι πρώτες βοήθειες, οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας οσάκις ασκούνται υπό ομαλές συνθήκες, μπορούν αντιθέτως, οσάκις ασκούνται υπό εξαιρετικές συνθήκες, όπως σε περίπτωση σεισμού, θεομηνίας ή τεχνολογικής καταστροφής, να υπάγονται στις υπηρεσίες πολιτικής άμυνας και να μην εμπίπτουν, κατά συνέπεια, στο πεδίο εφαρμογής της βασικής οδηγίας. Τούτο σημαίνει ότι, στη δεύτερη αυτή περίπτωση, οσάκις οι διατάξεις της βασικής οδηγίας εμποδίζουν την άσκηση των ως άνω δραστηριοτήτων, οι δραστηριότητες αυτές μπορούν να εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής των εν λόγω κοινοτικών διατάξεων.

Βάσει των προαναφερθέντων, προτείνω να δοθεί στο ερώτημα 1α η απάντηση ότι οι ιατροί των ομάδων πρώτων βοηθειών, οσάκις ασκούν τη δραστηριότητά τους υπό κανονικές συνθήκες, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της βασικής οδηγίας.

28. Προχωρώ, εν συνεχεία, στην εξέταση της δυνατότητας να εμπίπτει η δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών σε μία από τις ειδικές εξαιρέσεις που προβλέπονται στην οδηγία 93/104, αφού διευκρινιστεί ότι οι εξαιρέσεις αυτές προστίθενται, όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας, στις εξαιρέσεις γενικής φύσεως που μόλις εξετάστηκαν, οι οποίες προβλέπονται στη βασική οδηγία (ερώτημα 1γ).

Συναφώς, υπενθυμίζω ότι το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/104 εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ορισμένους τομείς δραστηριοτήτων: πρόκειται για τις αεροπορικές, σιδηροδρομικές, οδικές, θαλάσσιες, ποτάμιες και λιμναιές μεταφορές, για τη θαλάσσια αλιεία και για άλλες θαλάσσιες δραστηριότητες, καθώς και για τις δραστηριότητες των ασκουμένων ιατρών.

11 — Στο σημείο αυτό πρέπει να υπομνηστεί ότι, στην απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1996, C-84/94, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβούλου (Συλλογή 1996, σ. I-5755, σκέψη 15), το Δικαστήριο έκρινε ότι η διατύπωση του ως άνω άρθρου συνιστά υπό μίας ευρείας ερμηνείας της αμοδιότητας που απονέμεται στο Συμβούλο στον τομέα της προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων. Το Δικαστήριο δικαιώνει, στη σκέψη 17 της απόφασής αυτής, ότι, «καθόσον απονέμει στο Συμβούλο την εξουσία θεοπίστεως ελάχιστων προδιαγραφών, το άρθρο 118 Α δεν προδικάζει την εμφάνιση της δράσεως που το όργανο αυτό μπορεί να θεωρήσει αναγκαία για την επίτευξη του έργου που του αναθέτει ρητά η επίμαχη διάταξη και το οποίο συνίσταται στη δράση για την καλύτερευση — μέσα από μια οπτική προσόδο — των συνθηκών που αφορούν την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων».

12 — Αρχεί να σκεφθεί κανείς την υποχρέωση του εργοδότη για την καταπολέμηση των κινδύνων στην πηγή τους (άρθρο 6, παράγραφος 2, σκέλος β', της βασικής οδηγίας). Είναι προφανές ότι η τήρηση της ως άνω υποχρέωσης είναι δυσχερής στο πλαίσιο π.χ. των δραστηριοτήτων των αστυνομικών δυνάμεων.

Από το γράμμα των διατάξεων αυτών προκύπτει ότι οι ως άνω εξαιρέσεις έχουν περιοριστικό χαρακτήρα¹³, σε αντίθεση με τις εξαιρέσεις που προβλέπονται στη βασική οδηγία.

Είναι εύκολο να διαπιστωθεί ότι η δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών δεν ανήκει σε κανένα από τους προαναφερθέντες τομείς. Εξάλλου, το γεγονός ότι το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/104 μνημονεύει τη δραστηριότητα των ασκουμένων ιατρών μεταξύ των δραστηριοτήτων που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας οδηγεί, εξ αντιδιαστολής, στο συμπέρασμα ότι οι δραστηριότητες των λοιπών ιατρών, περιλαμβανομένων των δραστηριοτήτων των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών, πρέπει να θεωρηθούν ως καλυπτόμενες από την οδηγία. Επιπροσθέτως αναφέρω, με το ίδιο πνεύμα, ότι ούτε στην τροποποιητική πρόταση της Επιτροπής που υποβλήθηκε στις 24 Νοεμβρίου 1998¹⁴ και που αποσκοπεί στην επέκταση του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας σε άλλους τομείς δραστηριοτήτων ούτε στη σχετική κοινή θέση¹⁵ περιέχονται, μεταξύ των κατηγοριών που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής, στοιχεία σχετικά με άλλους ιατρούς πλην των ασκουμένων ιατρών¹⁶.

13 — Θα ήθελα να παρατηρήσω, υπέρ της ερμηνείας αυτής, ότι, όπως έγραφε το Δικαστήριο στην προπαρατεθείσα απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου, η οδηγία εξετάζει «την οργάνωση του χρόνου εργασίας κυρίως από την άποψη των θετικών επιπτώσεων που μπορεί να έχει επί της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων».

14 — ΕΕ 1999, C 43, σ. 1. Οι προτεινόμενες τροποποιήσεις έχουν ως αντικείμενο την επέκταση του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας σε όλες τις κατηγορίες εργαζομένων που δεν υπόκεινται επί του παρόντος στους κανόνες της οδηγίας. Μόνο οι «αντικατοίχοι» θα εξακολουθούσαν να εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Όσον αφορά την τελευταία αυτή κατηγορία εργαζομένων, το Συμβούλιο εξέδωσε στις 21 Ιουνίου 1999 την οδηγία 1999/63/ΕΚ, σχετικά με τη συμφωνία για την οργάνωση του χρόνου εργασίας των ναυτικών, που συνήψαν η ένωση εφοπλιστών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕCSA) και η ομοσπονδία των ενώσεων εργαζομένων στις μεταφορές στην Ευρωπαϊκή Ένωση (FST) (ΕΕ L 167, σ. 33).

15 — Κοινή θέση (ΕΚ) 33/1999, της 12ης Ιουλίου 1999 (ΕΕ C 249, σ. 17).

16 — Π.χ., στο άρθρο 17, παράγραφος 2, σημείο 2.1, στοιχείο γ, περίπτωση 1, της οδηγίας, θα έπρεπε να ενσωματωθεί το ακόλουθο κείμενο: «περιλαμβανομένων των δραστηριοτήτων των ασκουμένων ιατρών» (άρθρο 1, παράγραφος 5, της προτάσεως).

Προτείνω, ως εκ τούτου, στο ερώτημα 1γ της διατάξεως περί παραπομπής να δοθεί η απάντηση ότι το γεγονός ότι η οδηγία 93/104 αναφέρεται στους ασκουμένους ιατρούς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι δραστηριότητες των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

29. Ως προς το ζήτημα ερμηνείας που θέτει το ερώτημα 1β, το οποίο αφορά τη δυνατότητα να εφαρμοστεί επί των εν λόγω ιατρών, λόγω ιδίως των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της δραστηριότητάς τους, η ρύθμιση περί παρεκκλίσεων που προβλέπεται στο άρθρο 17 της οδηγίας 93/104, παρατηρώ ότι το άρθρο αυτό παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 3, 4, 5, 6, 8 και 16. Πρέπει επομένως να υφίσταται εθνική ρύθμιση παρεκκλίνουσα ρητώς από τις ως άνω διατάξεις, εκδοθείσα σύμφωνα με τον προβλεπόμενο τύπο (μέσω της νομοθετικής, κανονιστικής και διοικητικής οδού ή μέσω συλλογικών συμβάσεων) και υπό τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 17, προκειμένου να γίνει δεκτή η εφαρμογή κανόνων του εθνικού δικαίου με διαφορετικό περιεχόμενο από τις διατάξεις της οδηγίας που εξετάζεται εν προκειμένω. Επομένως, η απουσία γενικής ή τομεακής ρυθμίσεως σε εθνικό επίπεδο δεν ασκεί επιρροή επί της ισχύος και της εφαρμογής των επίμαχων κοινοτικών διατάξεων.

30. Το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας προβλέπει, σε σχέση πάντοτε με την οριοθέτηση του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής της οδηγίας, ότι «οι διατάξεις της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ εφαρμόζονται πλήρως στα θέματα που αναφέρει η παράγραφος 2» του ίδιου άρθρου (ημερήσια ανάπαυση, εβδομαδιαία ανάπαυση, ετήσια άδεια, χρόνος δια-

λείμματος, μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας, νυκτερινή εργασία, εργασία ανά βάρδιες, ρυθμός εργασίας) «με την επιφύλαξη περιοριστικότερων ή/και ειδικότερων διατάξεων» που περιέχονται στην οδηγία.

Με το ερώτημα 1δ, το ισπανικό δικαστήριο ερωτά αν η παραπομπή στη βασική οδηγία που περιλαμβάνεται στην ανωτέρω παρατεθείσα διάταξη έχει συγκεκριμένη συνέπεια σε σχέση με τα αποτελέσματα και την εφαρμογή της οδηγίας αυτής.

Κατά τη γνώμη μου, ο κοινοτικός νομοθέτης, θεσπίζοντας την ως άνω διάταξη, είχε τη βούληση να διευκρινίσει ότι οι κανόνες της βασικής οδηγίας εφαρμόζονται από κοινού με εκείνους που διέπουν τον χρόνο εργασίας στο πλαίσιο της οδηγίας 93/104, αναγνωρίζοντας πάντως την υπεροχή των διατάξεων της τελευταίας στην περίπτωση κατά την οποία το περιεχόμενο των διατάξεων αυτών είναι περιοριστικότερο ή/και ειδικότερο από εκείνο των διατάξεων της βασικής οδηγίας. Συνεπώς, κατ' αρχήν, δεν αποκλείεται η εφαρμογή της οδηγίας 93/104 οσάκις, όπως συμβαίνει στην παρούσα υπόθεση, το εθνικό δικαστήριο καλείται να αποφανθεί επί της νομιμότητας των ωραρίων εργασίας που έχουν καθοριστεί από εθνική συλλογική σύμβαση.

Η έννοια του χρόνου εργασίας και ο τρόπος υπολογισμού του (ερωτήματα 2α έως 2γ και 3α)

31. Με το ερώτημα 2α, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, αφενός, αν, ενόψει του ορισμού του

χρόνου εργασίας που περιέχεται στο άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 93/104, πρέπει να εφαρμοστεί η εθνική πρακτική με την οποία αποκλείεται από τις σαράντα εβδομαδιαίες ώρες ο χρόνος εφημερίας των ιατρών και, αφετέρου, αν πρέπει να εφαρμοστούν επί της ως άνω δραστηριότητας κατ' αναλογία οι διατάξεις του ισπανικού δικαίου που διέπουν τον χρόνο εργασίας στον ιδιωτικό τομέα.

Σπεύδω να διευκρινίσω ότι το Δικαστήριο δύναται να δώσει απάντηση μόνον στο πρώτο μέρος του ερωτήματος, καθόσον το δεύτερο μέρος αφορά την ερμηνεία κανόνων του εσωτερικού δικαίου, η οποία εκφεύγει προφανώς της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου.

Το πρώτο μέρος του ερωτήματος αφορά την υποχρέωση να συνυπολογίζονται στον χρόνο εργασίας οι υπηρεσίες ιατρικής εφημερίας και οι χρονικές περιόδοι συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας που αναλογούν στα μέλη των ομάδων ιατρικής εφημερίας, ζήτημα το οποίο διέπεται από τη ρύθμιση που αποτελεί αντικείμενο της παρούσας υποθέσεως. Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι η εθνική πρακτική θεωρεί ως «χρόνο μη κανονικής εργασίας» τις περιόδους κατά τις οποίες οι ιατροί βρίσκονται υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας: επομένως, οι περίοδοι αυτές δεν συνιστούν χρόνο υπερωρίας και αμείβονται κατ' αποκοπήν, δηλαδή ανεξάρτητα από την ποσότητα εργασίας που πραγματικά εκτελέστηκε. Όσον αφορά ειδικότερα την εφημερία που συνεπάγεται τη φυσική παρουσία των ιατρών στον χώρο εργασίας, θεωρείται ως χρόνος κανονικής εργασίας και όχι ως χρόνος υπερωριακής απασχόλησεως, έστω και αν πρόκειται για εργασία που πραγματοποιείται υπό συνθήκες διαφορετικές από τις συνθήκες εργασίας του κανονικού ωραρίου. Για τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας λαμβάνονται υπόψη μόνον τα χρονικά δια-

στήματα πραγματικής παροχής περιθάλψεως κατά τη διάρκεια των εφημεριών ή των περιόδων συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας.

Το εξεταζόμενο ερώτημα εμπερικλείει τα ερωτήματα 2β, 2γ και 3α. Συγκεκριμένα, με το ερώτημα 2β, το αιτούν δικαστήριο επιθυμεί να πληροφορηθεί αν πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στον χρόνο εργασίας ολόκληρος ο χρόνος εφημερίας που πραγματοποιείται υπό το καθεστώς της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας ή αν πρέπει αντίθετως να θεωρηθεί ως χρόνος εργασίας μόνον ο χρόνος που πραγματικά αφιερώνουν στην παροχή περιθάλψεως οι ιατροί των υπηρεσιών πρώτων βοηθειών. Με το ερώτημα 2γ, το ισπανικό δικαστήριο ερωτά αν οι υπηρεσίες εφημερίας που απαιτούν τη φυσική παρουσία των ιατρών στο κέντρο υγείας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό του χρόνου κανονικής εργασίας ή του ειδικού ωραρίου. Τέλος, το ερώτημα 3α αφορά τη δυνατότητα να λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος εργασίας που αφιερώνεται στις εφημερίες κατά τον υπολογισμό της μέσης εβδομαδιαίας διάρκειας εργασίας υπό την έννοια του άρθρου 6, σημείο 2, της οδηγίας.

32. Όπως προκύπτει από το περιεχόμενο των τεσσάρων ερωτημάτων, τα ερωτήματα αυτά συνοψίζονται σε ένα μόνον ερώτημα γενικού χαρακτήρα, που είναι το εξής: περιλαμβάνονται στην κατά τον άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας έννοια του χρόνου εργασίας οι περίοδοι κατά τις οποίες ο ιατρός οφείλει να βρισκείται υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας ή εκείνες κατά τις οποίες ο ιατρός εκτελεί εφημερία κατά το σύστημα της φυσικής παρουσίας του ιατρού στο κέντρο υγείας και πώς πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ως άνω περίοδοι κατά τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας;

— Τα επιχειρήματα των διαδίκων

33. Όλα τα κράτη μέλη που κατέθεσαν παρατηρήσεις υποστηρίζουν, όπως ακριβώς και η Επιτροπή, ότι, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία ο ιατρός είναι παρών στον χώρο του κέντρου υγείας, οι περίοδοι εφημερίας δεν εξομοιώνονται με τον χρόνο εργασίας, όπως ο τελευταίος ορίζεται στο άρθρο 2 της οδηγίας. Συγκεκριμένα, μόνον οι περίοδοι πραγματικής εργασίας κατά τη διάρκεια των εφημεριών θα μπορούσαν να λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό της μέγιστης διάρκειας εργασίας. Κατ' ουσίαν, τα ως άνω κράτη, καθώς και η Επιτροπή, φρονούν ότι η ισπανική ρύθμιση ή πρακτική κατά την οποία οι περίοδοι εφημερίας των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών δεν περιλαμβάνονται στον χρόνο εργασίας, εξαιρουμένης της διάρκειας της πράγματι εκτελεσθείσας εργασίας, συμβιβάζεται προς την οδηγία.

Ειδικότερα, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας πρέπει να ερμηνευθεί κατά την έννοια ότι, για την εφαρμογή της ρυθμίσεως περί «χρόνου εργασίας» σε συγκεκριμένη δραστηριότητα, πρέπει να συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις: να βρίσκεται ο εργαζόμενος στην εργασία, να είναι στη διάθεση του εργοδότη και να ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του. Κατά την κυβέρνηση αυτή, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών που επιδιώκει η οδηγία, όπως αυτοί προκύπτουν από το προοίμιο της και ειδικότερα από την όγδοη αιτιολογική σκέψη της, ο χρόνος εργασίας πρέπει να νοηθεί ως μια περίοδος της οποίας η περιορισμένη διάρκεια μπορεί να εγγυηθεί την υγεία και την ασφάλεια του εργαζομένου. Οι εφημερίες δεν ανταποκρίνονται στον ορισμό αυτό, δεδομένου ότι κατά τη διάρκεια των εφημεριών ο εργαζόμενος έχει τη δυνατότητα να αναπαύεται. Επιπλέον, η ίδια κυβέρνηση

υποστηρίζει ότι η παραπομπή στην εθνική νομοθεσία ή/και στην εθνική πρακτική, η οποία περιέχεται στον ορισμό του «χρόνου εργασίας» του άρθρου 2, σημείο 1, της οδηγίας, εμποδίζει μια ερμηνεία της διατάξεως αυτής η οποία θα συνεπαγόταν τη δημιουργία υπέρμετρων περιορισμών στη δυνατότητα παρεμβάσεως των κρατών μελών στο εν λόγω πεδίο.

Η Επιτροπή φρονεί ότι οι εφημερίες των ιατρών, τις οποίες κυρίως αφορούν τα προδικαστικά ερωτήματα, συνίστανται κατ' ουσία στην υποχρέωση των ιατρών να είναι διαθέσιμοι στην περίπτωση κατά την οποία απαιτηθεί η επέμβασή τους, ανεξάρτητα από το αν οι εφημερίες πραγματοποιούνται στα κέντρα υγείας ή κατ' οίκον. Η Επιτροπή φρονεί ότι αυτός ο τύπος δραστηριότητας ανταποκρίνεται μόνον στο δεύτερο κριτήριο που προβλέπεται στο άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας (δηλαδή να ευρίσκεται ο εργαζόμενος στη διάθεση του εργοδότη) και δεν ανταποκρίνεται ασφαλώς στα δύο άλλα κριτήρια του ιδίου άρθρου. Τούτο έχει ως συνέπεια ότι η έννοια του «χρόνου εργασίας» δεν μπορεί να εφαρμοστεί στη δραστηριότητα της εφημερίας, καίτοι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να συμπεριλάβουν την εφημερία στον χρόνο εργασίας προκειμένου να εξασφαλιστεί η καλύτερη προστασία των εργαζομένων.

Το Simar, προκειμένου να δικαιολογήσει την αναγκαιότητα να συμπεριλαμβάνεται στον «χρόνο εργασίας» η δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών, ισχυρίζεται ότι η αντίθετη άποψη έχει ως συνέπεια ότι ο εργαζόμενος μπορεί να υποχρεωθεί να εργαστεί ακόμη και επί τριάντα συνεχόμενες ώρες.

— Εκτίμηση του γενικού εισαγγελέα

34. Για να δοθεί απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα, είναι αναγκαίο να ερμηνευθεί ευθύς εξ αρχής το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας το οποίο ορίζει τον «χρόνο εργασίας», καθόσον από την έννοια αυτή εξαρτώνται ιδίως — όσον αφορά την παρούσα υπόθεση — οι κανόνες που προσδιορίζουν τις ελάχιστες περιόδους αναπαύσεως τις οποίες δικαιούται ο εργαζόμενος και οι κανόνες που ρυθμίζουν τη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της οδηγίας, κατά την έννοια της οδηγίας αυτής, ως χρόνος εργασίας νοείται «κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος βρίσκεται στην εργασία, στη διάθεση του εργοδότη, και ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του, σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές».

Η ως άνω διατύπωση, η οποία δεν παρουσιάζει ασφαλώς μεγάλη σαφήνεια, οδηγεί στο συμπέρασμα, με το οποίο συμφωνούν τόσο τα κράτη μέλη που κατέθεσαν παρατηρήσεις όσο και η Επιτροπή, ότι μόνον οι περίοδοι εργασίας που ανταποκρίνονται και στα τρία κριτήρια που απαριθμούνται στο ως άνω άρθρο πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, δηλαδή ότι ως χρόνος εργασίας νοείται η περίοδος κατά την οποία ο εργαζόμενος βρίσκεται στον χώρο εργασίας του, είναι στη διάθεση του εργοδότη και ασκεί πραγματικά τις δραστηριότητες ή τα καθήκοντά του. Η απουσία διαζευκτικών συνδέσμων ή μορμών στο κείμενο του άρθρου οδηγεί όντως στο να θεωρηθεί ότι τα τρία απαριθμούμενα κριτήρια πρέπει να πληρούνται σωρευτικώς. Εντούτοις, η αναζήτηση του συγκεκριμένου νοήματος των γενικών εκφράσεων που χρη-

σιμοποιούνται στο άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας οδηγεί, κατά τη γνώμη μου, στο αντίστροφο συμπέρασμα, δηλαδή ότι τα τρία κριτήρια που εκτέθηκαν ανωτέρω πρέπει να θεωρηθούν αυτοτελή στοιχεία της παροχής εργασίας.

Η αντιπαράβολή και ιδίως η σώρευση των δύο εννοιών της «διαθέσεως» και της «πραγματικής» ασκήσεως της δραστηριότητας» (δεύτερο και τρίτο κριτήρια, αντίστοιχως, του άρθρου 2, σημείο 1) δημιουργούν ευθύς εξ αρχής δυσχέρειες, καθόσον οι δύο έννοιες αυτές έχουν προδήλως *αντίθετο* περιεχόμενο και κατά συνέπεια δεν μπορούν να απαντούν σωρευτικά.

Στα ανωτέρω προστίθεται το γεγονός ότι η από κοινού εφαρμογή των τριών κριτηρίων δύσκολα συμβιβάζεται με τους σκοπούς και, κατά συνέπεια, με τον λόγο υπάρξεως της οδηγίας, ο οποίος συνίσταται ακριβώς στο να εξασφαλιστεί στους εργαζομένους εύλογος χρόνος αναπαύσεως. Συγκεκριμένα, η απαίτηση ότι, για να υπολογιστούν οι ώρες εργασίας, ο εργαζόμενος πρέπει να βρίσκεται στην εργασία (διφορούμενη διατύπωση η οποία, ενόψει του περιεχομένου των λοιπών κριτηρίων, φαίνεται να απαιτεί τη φυσική παρουσία του εργαζομένου στον χώρο εργασίας), να ασκεί πραγματικά τη δραστηριότητά του και να βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη του έχει ως συνέπεια ότι εξαιρούνται από τον χρόνο εργασίας όλες οι περιοδοί κατά τη διάρκεια των οποίων ο εργαζόμενος ασκεί τη δραστηριότητά του χωρίς να είναι παρών στον χώρο εργασίας ή όλες οι ώρες κατά τη διάρκεια των οποίων — πράγμα το οποίο ενδιαφέρει εν προκειμένω — ο εργαζόμενος είναι παρών στον χώρο εργασίας, αλλά δεν ασκεί τη δραστηριότητά του, ενώ βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη του. Κατά τη γνώμη μου, το να θεωρηθεί ότι η οδηγία εξαιρεί από τον χρόνο εργασίας τον χρόνο κατά τον οποίο ο εργαζόμενος οφείλει να είναι παρών στον

χώρο εργασίας και να βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη του ισοδυναμεί με την παραδοχή ότι το Συμβούλιο, θεσπίζοντας την επίμαχη οδηγία, εσκεμμένως αποφάσισε να αφήσει την κοινοτική κοινωνική πολιτική να υπολείπεται σε σχέση με την εξέλιξη που έχουν παρουσιάσει οι εσωτερικές πολιτικές των κρατών μελών.

Συγκεκριμένα, υπενθυμίζω ότι, στο πλαίσιο ορισμένων εθνικών δικαίων, ως κριτήριο για τον ορισμό του χρόνου εργασίας χρησιμοποιείται ο χρόνος πραγματικής εργασίας ή, εν πάση περιπτώσει, κάποια έννοια που ανάγεται σε ένα μόνον από τα κριτήρια που εκτίθενται στο άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας¹⁷. Εξάλλου, η ως άνω ερμηνεία επιβε-

17 — Στο γαλλικό δίκαιο, ο χρόνος εργασίας ορίζεται στο άρθρο L.212-4 του εργατικού κώδικα (νόμος 82-957, της 13ης Νοεμβρίου 1982, άρθρο 28), το οποίο προβλέπει τα εξής: «ος χρόνος εργασίας που καθορίζεται ανωτέρω νοείται ο χρόνος πραγματικής εργασίας, εξαιρουμένων του αναγκασίου για την αλλαγή ενδύματος και το γεύμα χρόνου καθώς και των περιόδων αδράνειας στις βιομηχανίες και στα εμπορικά καταστήματα οι οποίες καθορίζονται με διάταγμα. Εντούτοις, τα ως άνω χρονικά διαστήματα μπορούν να αμείβονται σύμφωνα με τις καθιερωμένες συνθήκες και τις συλλογικές συμφωνίες ή συμβάσεις εργασίας». Στο ιταλικό δίκαιο, ο ίδιος ορισμός δίδεται στο άρθρο 1 του βασιλικού διατάγματος 692, της 15ης Μαρτίου 1923 (GURI 84, της 10ης Απριλίου 1923, νυν, κατόπιν μετατροπής του βασιλικού διατάγματος σε νόμο, νόμος 473, της 17ης Απριλίου 1925), σχετικά με την οριοθέτηση της εργασίας που παρέχεται από τους εργάτες και υπαλλήλους βιομηχανικών και εμπορικών επιχειρήσεων πάσης φύσεως. Κατά το άρθρο 1, «η μέγιστη ημερήσια διάρκεια κανονικής εργασίας των εργατών και των υπαλλήλων που απασχολούνται σε βιομηχανικές και εμπορικές επιχειρήσεις πάσης φύσεως [...] δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 8 ώρες πραγματικής εργασίας ημερησίως ή τις 48 ώρες πραγματικής εργασίας εβδομαδιαίως». Στο γερμανικό δίκαιο, το άρθρο 2, παράγραφος 1, του Arbeitszeitgesetz (νόμου περί του χρόνου εργασίας), της 6ης Ιουνίου 1994, *Bundesgesetzblatt* 1, α. 1242, δίδει τον ακόλουθο ορισμό: «ος χρόνος εργασίας νοείται η περίοδος μεταξύ της έναρξης και της λήξεως της εργασίας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι περιοδοί αναπαύσεως [...]». Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι Working Time Regulations του 1998 (κανονισμοί περί του χρόνου εργασίας — Statutory Instruments 1998, αριθ. 1833) προβλέπουν, στο άρθρο 2, ότι ως χρόνος εργασίας νοείται: «α) κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος εργάζεται, βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη και ασκεί τις δραστηριότητές ή τη καθιερώνοντά του, β) κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος εκπαιδεύεται σχετικά με την εργασία του [...] γ) κάθε άλλη περίοδος η οποία θεωρείται ως χρόνος εργασίας για τους σκοπούς των παραρτημάτων διατάξεων, βάσει σχετικής συμφωνίας [...]». Στο σουηδικό δίκαιο ο Arbeitsstidslag (νόμος περί του χρόνου εργασίας) 673 του 1982, ο οποίος δημοσιεύθηκε στη *Swenskt författningssamling* της 6ης Ιουλίου 1982, ορίζει στο άρθρο 6, ότι, «αν, λόγω της φύσεως μιας δραστηριότητας, είναι αναγκαίο να βρίσκεται ο εργαζόμενος στη διάθεση του εργοδότη στον χώρο εργασίας προκειμένου να ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα, η κατά τα ανωτέρω διαθεσιμότητα (*jourtid*) μπορεί να παρατείνεται τον χρόνο εργασίας μέχρι τις 48 ώρες ανά εργαζόμενο σε μια περίοδο τεσσάρων εβδομάδων ή τις 50 ώρες ανά ημερολογιακό μήνα. Δεν θεωρείται ως διαθεσιμότητα ο χρόνος κατά τον οποίο ο εργαζόμενος ασκεί τη δραστηριότητά του για λογαριασμό του εργοδότη».

βαιώνεται από τη σύμβαση της ΔΟΕ (Διεθνούς Οργανώσεως Εργασίας), της 28ης Αυγούστου 1930, περί του χρόνου εργασίας (εμπορικός τομέας και υπηρεσίες γραφείου), το άρθρο 2 της οποίας αναφέρεται «στον χρόνο κατά τη διάρκεια του οποίου το προσωπικό βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη· εξαιρούνται οι περίοδοι αναπαύσεως κατά τη διάρκεια των οποίων το προσωπικό δεν βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη»¹⁸. Έτσι, σύμφωνα με την ως άνω σύμβαση της ΔΟΕ, ένας εργαζόμενος ο οποίος βρίσκεται καθ' ολοκληρίαν στη διάθεση του εργοδότη δεν θεωρείται ότι βρίσκεται σε ανάπαυση· με άλλες λέξεις, ο χρόνος κατά τον οποίο ο εργαζόμενος βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη αποτελεί μέρος του χρόνου εργασίας.

35. Εν συνεχεία, προχωρώ στην εξέταση των πρακτικών συνεπειών που θα είχε η σώρευση των τριών κριτηρίων σε σχέση με την εφαρμογή των δύο διατάξεων των οποίων έγινε επίκληση στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως και οι οποίες είναι το άρθρο 3 της οδηγίας σχετικά με την ημερήσια ανάπαυση και το άρθρο 6 της οδηγίας (ιδίως το σημείο 2) σχετικά με τη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας. Προφανώς, αν γίνει δεκτό ότι μια εθνική κανονιστική ρύθμιση μπορεί να προβλέπει ότι μόνον ο χρόνος κατά τον οποίο ο εργαζόμενος ασκεί πραγματικά τη δραστηριότητά του και βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας, η τήρηση της υποχρεώσεως χορηγήσεως στον ίδιο εργαζόμενο χρόνου ημερήσιας αναπαύσεως έντεκα συνεχόμενων ωρών και μέγιστη διάρκεια εβδομαδιαίας εργασίας κατώτερη του ανωτάτου ορίου των σαράντα οκτώ ωρών δεν μπορεί να διασφαλιστεί, καθόσον ο υπολογισμός ουδόλως λαμβάνει υπόψη όλες τις περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων, στην πράξη, ο εργαζόμενος δεν ασκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα, ωστόσο

βρίσκεται «στη διάθεση» του εργοδότη και επομένως δεν βρίσκεται σε ανάπαυση, πράγμα που έχει ως συνέπεια ο χρόνος πραγματικών διαλειμμάτων να είναι κατώτερος από τον ελάχιστο χρόνο που επιβάλλει η οδηγία.

36. Κατά τη γνώμη μου, το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας πρέπει επομένως να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι τα τρία κριτήρια που θέτει για τον ορισμό του «χρόνου εργασίας» είναι αυτοτελή και δεν είναι αναγκαίο να πληρούνται ταυτοχρόνως, πράγμα το οποίο συνεπάγεται ότι οι περίοδοι κατά τις οποίες ο εργαζόμενος βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη με το να είναι παρών στον χώρο εργασίας, όπως είναι οι ιατρικές εφημερίες περί των οποίων γίνεται λόγος εν προκειμένω, πρέπει να θεωρούνται ως χρόνος εργασίας και, επομένως, να λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό του ημερήσιου και εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας.

37. Διαφορετική είναι η κατάσταση στην περίπτωση κατά την οποία ο εργαζόμενος βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη του υπό το σύστημα της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας. Στην περίπτωση αυτή, η δέσμευση είναι ενδεχόμενη και ασυνεχής και ο εργαζόμενος έχει τη δυνατότητα, έστω και περιορισμένη, να διαχειρίζεται τον χρόνο του, εφόσον δεν έχει υποχρέωση φυσικής παρουσίας στον χώρο εργασίας. Για τον λόγο αυτό, ο εργαζόμενος με τον οποίο υπάρχει συνεχής δυνατότητα επικοινωνίας δεν μπορεί να εξομοιωθεί με τον εργαζόμενο που βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη, καθώς ο δεύτερος είναι διαρκώς παρών στον χώρο εργασίας. Συνεπώς, οι περίοδοι κατά τις οποίες υπάρχει απλώς συνεχής δυνατότητα επικοινωνίας με τον εργαζόμενο δεν μπορούν να λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας, δεδομένου ότι ο χρόνος εργασίας δύναται να περιλαμβάνει μόνον τον χρόνο της πραγματικής εργασίας που παρασχέθηκε κατά το διάστημα κατά το οποίο ο εργαζόμενος πρέπει να βρίσκεται υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επι-

18 — Η υπογράμμιση δική μου.

κοινωνίας¹⁹ (τρίτο κριτήριο του άρθρου 2, σημείο 2).

Κατά τη γνώμη μου, η ως άνω ερμηνεία είναι επιβεβλημένη, αν ληφθεί υπόψη ότι η δέσμευση που απορρέει για τον εργαζόμενο εκ του γεγονότος ότι αυτός οφείλει να τελεί υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας και να είναι διαθέσιμος να επέμβει, αν χρειαστεί, είναι σαφώς πιο περιορισμένη από εκείνη του εργαζομένου ο οποίος οφείλει να είναι διαθέσιμος όντας παρών στον χώρο εργασίας. Ενώ ο πρώτος μπορεί ενδεχομένως, ακόμη και κατά τον χρόνο κατά τον οποίο υποχρεούται να τελεί υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας, να αφιερώσει χρόνο στα δικά του ενδιαφέροντα και στην οικογένειά του καθώς και, σε ορισμένες περιπτώσεις, στην ανάπαυση, ο δεύτερος είναι αποκομμένος από την οικογένειά του και δεν έχει ελεύθερο χρόνο να αφιερώσει σε δικά του ενδιαφέροντα, δεδομένου ότι οφείλει να παραμένει στο κέντρο υγείας όπου πρόκειται ενδεχομένως να παράσχει τις επαγγελματικές του υπηρεσίες. Η σαφής διαφορά μεταξύ των δύο καταστάσεων αποκλείει τη δυνατότητα να αντιμετωπιστούν κατά τον ίδιο τρόπο για τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας. Εντούτοις, όπως θα εξηγήσω κατωτέρω, μια ορθή και ισορροπημένη ερμηνεία του συστήματος απαιτεί να λαμβάνεται υπόψη για άλλους σκοπούς, και ειδικότερα για τον καθορισμό των περιόδων αναπαύσεως, η περίοδος κατά την οποία ο εργαζόμενος τελεί υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας.

38. Η διαφορά μεταξύ των δύο εννοιών, της θέσεως του εργαζομένου στη διάθεση του εργοδότη και της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας με τον εργαζόμενο, δεν οδηγεί ωστόσο στο συμπέρασμα ότι η περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος υπόκειται στο καθεστώς συνεχούς δυνατότητας

επικοινωνίας και δεν ασκεί καμία επαγγελματική δραστηριότητα μπορεί να θεωρηθεί ως χρόνος αναπαύσεως. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι ο εργαζόμενος που βρίσκεται υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας δεν έχει τη δυνατότητα να διαθέσει τον χρόνο του ελεύθερα και κατά βούληση καθιστά αβάσιμη την ερμηνεία των επίμαχων διατάξεων η οποία κατατείνει στο να συμπεριλαμβάνονται στον χρόνο αναπαύσεως οι περίοδοι κατά τις οποίες ο εργαζόμενος τελεί υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας.

Θα μπορούσε να αντιταχθεί στην ως άνω άποψη ότι το άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας ορίζει την περίοδο αναπαύσεως ως «περίοδο που δεν είναι χρόνος εργασίας» και ότι, επομένως, εφόσον οι ώρες κατά τις οποίες ο εργαζόμενος βρίσκεται απλώς υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας δεν λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας, οι εν λόγω ώρες πρέπει να θεωρηθούν ως περίοδος αναπαύσεως. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, η ερμηνεία αυτή δεν είναι βάσιμη. Συγκεκριμένα, οι έννοιες του χρόνου εργασίας και της περιόδου αναπαύσεως δεν πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο ώστε το καθεστώς της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας με τον εργαζόμενο να υπαχθεί κατ' ανάγκη στην έννοια της αναπαύσεως. Εν προκειμένω, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας αναφέρει βεβαίως, κατά τον ορισμό του χρόνου εργασίας, τα γενικά κριτήρια που εξέτασα ανωτέρω, αλλά παραπέμπει και στις εθνικές έννομες τάξεις (μέσω της γενικής διατυπώσεως «σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές»), επιτρέποντας έτσι στα κράτη μέλη να ορίσουν, σεβόμενα τα κριτήρια που εισάγει η οδηγία, τους τρόπους παροχής της εργασίας. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι, αν ένα άτομο παρέχει τις υπηρεσίες του υπό το καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας, το καθεστώς της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας δεν μπορεί να εξαιρεθεί από την έννοια της «εργασίας», καίτοι, για λόγους γενικής τάξεως που εκτίθενται ανωτέρω, κατά τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας λαμβάνεται υπόψη μόνον ο χρόνος πραγματικής εργασίας και όχι η περίοδος κατά την οποία ο εργαζόμενος βρίσκεται υπό καθε-

19 — Η ως άνω ερμηνεία, εν πάση περιπτώσει, ουδεμία συνέπεια έχει επί της υποχρέωσης των κρατών μελών να εξασφαλίζουν την πληροίη του εργαζομένου για ολόκληρη την περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας βρίσκεται υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας η οδηγία αφορά όντως μόνο την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων και έχει ως αντικείμενο τη μείωση του χρόνου εργασίας των εργαζομένων, δίχως ωστόσο να ρυθμίζει τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας για τους σκοπούς της αμοιβής του εργαζομένου.

στώσ συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας. Φρονώ, κατά συνέπεια, ότι οι περίοδοι συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας κατά τη διάρκεια των οποίων ο εργαζόμενος δεν ασκεί καμία δραστηριότητα δεν πρέπει να θεωρούνται ως τμήμα του χρόνου αναπαύσεως, πράγμα που έχει ως συνέπεια ότι οι εργαζόμενοι που τελούν υπό το καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας, όπως είναι τα μέλη μιας ομάδας ιατρικών εφημεριών, δικαιούνται οπωσδήποτε, κατά τη λήξη της ως άνω περιόδου, τον ελάχιστο χρόνο αναπαύσεως που προβλέπεται στον τίτλο II της οδηγίας (περί του οποίου θα γίνει λόγος κατωτέρω).

Εν πάση περιπτώσει, το άρθρο 17 της οδηγίας επιτρέπει την ύπαρξη παρεκκλίσεων, μέσω της θεσπίσεως εσωτερικών μέτρων νομοθετικής ή διοικητικής φύσεως ή μέσω της συνάψεως συλλογικών συμβάσεων και συμφωνιών μεταξύ των κοινωνικών εταίρων, από τους κανόνες της οδηγίας σχετικά με την ημερήσια ανάπαυση (άρθρο 3), την εβδομαδιαία ανάπαυση (άρθρο 5), τον χρόνο νυκτερινής εργασίας (άρθρο 8) και τον χρόνο της περιόδου αναφοράς που λαμβάνεται υπόψη κατά τον υπολογισμό της κατά μέσον όρο εβδομαδιαίας διάρκειας εργασίας (άρθρο 16), και τούτο ισχύει και για τις περιόδους κατά τις οποίες οι εργαζόμενοι βρίσκονται υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας.

39. Κατόπιν των προεκτεθέντων, φρονώ κατά συνέπεια ότι η περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ένας ιατρός παρέχει υπηρεσίες εφημερίας σε κέντρο υγείας πρέπει να θεωρούνται ως χρόνος εργασίας υπό την έννοια της οδηγίας και για την εφαρμογή της. Αντιθέτως, οσάκις ο εργαζόμενος βρίσκεται υπό το καθεστώς της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας, πρέπει να συνυπολογίζεται στον χρόνο εργασίας μόνον ο χρόνος πραγματικής ασκήσεως της δραστηριότητας, χωρίς πάντως να μπορεί να θεωρείται το υπόλοιπο τμήμα του χρόνου αυτού ως περίοδος αναπαύσεως.

40. Συνεπώς, η οδηγία απαγορεύει εθνική πρακτική, όπως είναι η πρακτική που περιγράφεται στη διάταξη περί παραπομπής, η οποία εξαιρεί από τις σαράντα ώρες εβδομαδιαίας εργασίας τον χρόνο των ιατρικών εφημεριών²⁰.

Η έννοια του κανονικού χρόνου εργασίας και της υπερωριακής απασχολήσεως (ερώτημα 3β)

41. Το ερώτημα 3β αφορά τον χαρακτηρισμό του χρόνου εφημερίας (υπό το καθεστώς της φυσικής παρουσίας και της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας) ως χρόνου κανονικής εργασίας ή υπερωριακής απασχολήσεως. Συναφώς, φρονώ ότι, εφόσον η οδηγία καθορίζει ένα μόνον ανώτατο όριο στον χρόνο εργασίας, χωρίς να κάνει διάκριση

20 — Το εθνικό δικαστήριο, στο σκεπτικό της διατάξεως περί παραπομπής, ερωτά (και ιδίως διερωτάται) αν είναι εφαρμοστέες, στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίχης, οι εθνικές διατάξεις που αντιβαίνουν στην οδηγία 93/104 — και ειδικότερα η συναφθείσα στις 7 Μαΐου 1993 συμφωνία μεταξύ των συνδικαλιστικών οργανώσεων και της διοικήσεως της Generalidad Valenciana — ή οι κοινοτικές διατάξεις που αποτελούν το αντικείμενο της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Από τη διάταξη περί παραπομπής και από τις δηλώσεις των μερών δεν προκύπτει σαφώς αν η οδηγία έχει μεταφερθεί στην ισπανική έννομη τάξη πλήρως ή μόνον μερικώς. Παρέχει η επανάληξη του ότι η μη μεταφορά ή η ατελής μεταφορά αποτελεί προϋπόθεση για τη διατύπωση αιτήσεως επί του προβλήματος της εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων. Επομένως, υπενθυμίζω μόνον ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου επί του αποτελέσματος των οδηγιών που δεν έχουν μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο, σημείο αφετηρίας της οποίας υπήρξε η απόφαση της 5ης Απριλίου 1979, 147/78, Ratti (Συλλογή τόμος 1979/1, σ. 861), «ένα εθνικό δικαστήριο στο οποίο ένας δικαιούμενος, ο οποίος συμμορφώθηκε προς τις διατάξεις μιας οδηγίας, έχει υποβάλει αίτηση αποβλέπουσα στο να μη ληφθεί υπόψη εθνική διάταξη ασυμβίβαστη προς την εν λόγω οδηγία, η οποία δεν μεταβέβηκε εμπροθέτως στην εσωτερική έννομη τάξη παραβάτου κράτους, πρέπει να δεχθεί αυτή την αίτηση, αν η εν λόγω υποχρέωση είναι ανεπιφύλακτη και επαρκώς ακριβής» (σκέψη 23). Επομένως, οι ιδιώτες μπορούν να επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τις διατάξεις μιας οδηγίας της οποίας το περιεχόμενο είναι ακριβές και ανεπιφύλακτο, προκειμένου να μην εφαρμοστούν εθνικές διατάξεις που αντιβαίνουν στην εν λόγω οδηγία. Οι διατάξεις της οδηγίας 93/104, οι οποίες ενδιαφέρουν εν προκειμένω, έχουν, κατά τη γνώμη μου, τέτοιο περιεχόμενο ειδικότερα, εννοώ τα άρθρα 3, 5, πρώτο εδάφιο, 6, σημείο 2, και 16, σημεία 1 και 2. Επιπλέον, ο ιδιώτης μπορεί να επικαλεστεί τις διατάξεις μιας τέτοιας πηγής του παραγόμενου δικαίου κατά του Δημοσίου και όλων των οργάνων της δημόσιας διοικήσεως, περιλαμβανομένων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, προς τους οποίους μπορεί να εξομοωθεί η καθής της κύριας δίχης (βλ., ειδικότερα, απόφαση της 22ας Ιουνίου 1989, 103/88, Fratelli Costanzo, Συλλογή 1989, σ. 1839).

μεταξύ διαφορετικών «χρόνων εργασίας», οι παράμετροι που περιέχονται στην οδηγία όσον αφορά τη μέγιστη διάρκεια εργασίας (ιδίως εκείνες που σχετίζονται με την εργασία ημέρα και εβδομάδα) δεν μπορούν να υποστούν τροποποιήσεις (παρά μόνον εντός των ορίων των άρθρων 17 και 18 της οδηγίας) μέσω παραπομπής στην υπερωριακή απασχόληση.

Συνεπώς, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να καθορίζουν τα ανώτατα όρια του χρόνου κανονικής εργασίας για τον προσδιορισμό του χρόνου εργασίας και τον υπολογισμό της αμοιβής για την παροχή των υπηρεσιών. Ωστόσο, ο χρόνος συνολικής εργασίας, στον οποίο συμπεριλαμβάνονται ο χρόνος κανονικής εργασίας και η υπερωριακή απασχόληση, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υπερβαίνει το ανώτατο όριο που καθορίζει η οδηγία, εκτός αν έχει θεσπιστεί, σε εθνικό επίπεδο, παρεκκλίσιμα ρυθμίση, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στην οδηγία (άρθρα 17 και 18).

Οι κατά τα άρθρα 17 και 18 της οδηγίας ρυθμίσεις περί παρεκκλίσεων (ερωτήματα 3γ και 3δ)

42. Όσον αφορά τις εθνικές ρυθμίσεις περί παρεκκλίσεων που επιτρέπονται από την οδηγία, το ισπανικό δικαστήριο ερωτά αν, ελλείψει ειδικών κοινοτικών κανόνων σχετικά με τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας, εφαρμοστέο κριτήριο είναι το κριτήριο του άρθρου 16, σημείο 2, της οδηγίας ή τα κριτήρια που προσδιορίζονται βάσει των εθνικών κανόνων που εισάγουν παρεκκλίσεις, όπως εκείνοι που προβλέπονται ρητώς στο άρθρο 17 (ερώτημα 3γ), και αν, για την

εφαρμογή του άρθρου 18, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, αρκεί η συναίνεση που δίδεται από τους συνδικαλιστικούς εκπροσώπους στο πλαίσιο συλλογικής συμφωνίας ή συμβάσεως (ερώτημα 3β).

43. Υπενθυμίζω ότι το άρθρο 16 ορίζει σε τέσσερις μήνες την περίοδο αναφοράς για τον υπολογισμό της μέσης εβδομαδιαίας διάρκειας εργασίας και επομένως για την εφαρμογή του ανωτάτου ορίου των 48 ωρών το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 6. Στο άρθρο 17 διευκρινίζονται οι προϋποθέσεις και οι τομείς δραστηριοτήτων στο πλαίσιο των οποίων οι εθνικές αρχές μπορούν να εισάγουν παρεκκλίσεις από την ως άνω περίοδο αναφοράς· ειδικότερα, το εν λόγω άρθρο προβλέπει τα εξής: «Επιτρέπονται επίσης παρεκκλίσεις μέσω της νομοθετικής, κανονιστικής ή διοικητικής οδού ή με συλλογικές συμβάσεις ή με συμφωνίες μεταξύ κοινωνικών εταίρων, υπό τον όρο ότι στους οικείους εργαζομένους χορηγούνται ισοδύναμες περίοδοι αντισταθμιστικής ανάπαυσης ή ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου είναι αντικειμενικώς αδύνατη η χορήγηση ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής ανάπαυσης, παρέχεται κατάλληλη προστασία στους οικείους εργαζομένους [...] από τα άρθρα 3, 4, 5, 8 και 16». Οι διάφοροι τομείς που είναι δεκτικοί παρεκκλίσεων σε εθνικό επίπεδο περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τις «υπηρεσίες τις σχετικές με την υποδοχή, τη νοσηλεία ή/και την περίθαλψη που παρέχονται από νοσοκομεία ή παρόμοια ιδρύματα» (παράγραφος 2, σημείο 2.1, στοιχείο γ', περίπτωση i), καθώς και τις «υπηρεσίες τις σχετικές με τα ασθενοφόρα οχήματα» (παράγραφος 2, σημείο 2.1., στοιχείο γ', περίπτωση iii).

Όπως προκύπτει από τη διατύπωση του ως άνω άρθρου, οι κανόνες σχετικά με τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας, οι οποίοι αποσκοπούν στην τήρηση της μέγιστης εβδομαδιαίας διάρκειας εργασίας που προβλέπεται στο άρθρο 6, σημείο 2, πρέπει, κατ' αρχήν, να λαμβάνονται υπόψη κατά τον καθορισμό του χρόνου εργασίας σε σχέση με μια συνολική περίοδο τεσσάρων μηνών. Αν εντούτοις, για έναν τομέα, όπως είναι ο επίμαχος εν προκειμένω, ο οποίος ανήκει στους τομείς εκείνους στο πλαίσιο των οποίων επιτρέπεται η θέσπιση εθνικής ρυθμίσεως περί παρεκκλίσεων, οι εθνικοί κανόνες περιέχουν, υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 17, διατάξεις με διαφορετικό περιεχόμενο από εκείνο των διατάξεων της οδηγίας, οι εθνικές αρχές μπορούν να τηρούν τους κανόνες του εσωτερικού δικαίου, αλλά πάντοτε εντός των ορίων που καθορίζει το άρθρο 17, παράγραφος 4²¹.

44. Το άρθρο 18, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, το οποίο αποτελεί αντικείμενο του προδικαστικού ερωτήματος 3δ, ορίζει ότι «ένα κράτος μέλος δύναται να μην εφαρμόσει το άρθρο 6 [να παρεκκλίνει δηλαδή από τους κανόνες σχετικά με τη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας], τηρώντας πάντα τις γενικές αρχές προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, εφόσον λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να εξασφαλίζεται ότι [...] ο εργοδότης δεν ζητεί από τον εργαζόμενο να εργαστεί περισσότερες από 48 ώρες ανά επταήμερο, περίοδο που υπολογίζεται ως μέσος όρος της κατά το άρθρο 16, σημείο 2, περιόδου αναφοράς,

εκτός αν ο εργαζόμενος συναινεί για την παροχή της εργασίας αυτής» (ειδικότερα, περίπτωση i).

Το εθνικό δικαστήριο ερωτά αν, για τους σκοπούς της ως άνω παρεκκλίσεως, η συναίνεση που δίδεται ρητώς από τους συνδικαλιστικούς εκπροσώπους στο πλαίσιο συλλογικής συμφωνίας ή συμβάσεως μπορεί να θεωρείται ότι ισοδυναμεί με συναίνεση του ίδιου του εργαζομένου.

45. Η Ισπανική Κυβέρνηση και η Consellería de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana προτείνουν να δοθεί καταφατική απάντηση στο ως άνω ερώτημα. Η Ισπανική Κυβέρνηση επικαλείται εν προκειμένω την ισπανική νομοθεσία σχετικά με τη συνδικαλιστική εκπροσώπηση των εργαζομένων. Αντιθέτως, η Φινλανδική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου τάσσονται υπέρ της αντίθετης απόψεως. Οι δύο αυτές κυβερνήσεις προβάλλουν ότι από το κείμενο του άρθρου 18, παράγραφος 1, στοιχείο β', περίπτωση i, της οδηγίας συνάγεται έμμεσα ότι η εφαρμογή της παρεκκλίσεως που προβλέπεται στην εν λόγω διάταξη προϋποθέτει τη λήψη, εκ μέρους του εργοδότη, της ρητής συναίνεσεως του εργαζομένου για την παροχή εργασίας ο χρόνος της οποίας υπερβαίνει το ανώτατο όριο των 48 ωρών. Επομένως, η έλλειψη της κατά τα ανωτέρω συναίνεσεως του εργαζομένου δεν μπορεί να αναπληρωθεί από συλλογική σύμβαση.

21 — Το άρθρο 17, παράγραφος 4, ορίζει, στα δύο πρώτα εδάφια, ότι «Η ενέργεια παρεκκλίσεως από το άρθρο 16, σημείο 2, [...] δεν επιτρέπεται να καταλήγει σε περίοδο αναφοράς που να υπερβαίνει του έξι μήνες» και επίσης ότι «τα κράτη μέλη δύναται, τηρώντας πάντα τις γενικές αρχές προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, να επιτρέψουν, για αντανειμενικούς ή τεχνικούς λόγους ή για λόγους οργάνωσης της εργασίας, να καθορίζονται από τις συλλογικές συμβάσεις ή συμφωνίες μεταξύ κοινωνικών εταίρων περίοδοι αναφοράς που να μην υπερβαίνουν οπωσδήποτε τους δώδεκα μήνες».

46. Κατά τη γνώμη μου, οι Κυβερνήσεις της Φινλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου προβάλλουν ορθώς τον ως άνω ισχυρισμό. Η διατύπωση του επίμαχου άρθρου δεν επι-

τρέπει αμφισβητήσεις. Επιπλέον, όπως τόνισε ο εκπρόσωπος της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, αν η πρόθεση του κοινοτικού νομοθέτη ήταν να παρασχεθεί στις συλλογικές συμβάσεις η δυνατότητα να παρεκκλίνουν από το άρθρο 6, σημείο 2, της οδηγίας, το άρθρο αυτό θα είχε συμπεριληφθεί στον κατάλογο των διατάξεων από τις οποίες επιτρέπονται παρεκκλίσεις μέσω συλλογικής συμβάσεως και οι οποίες απαριθμούνται στο άρθρο 17, παράγραφος 3. Επιβάλλεται να ληφθεί υπόψη ότι το άρθρο 18 εξαιρεί τη δυνατότητα των κρατών μελών να «μην εφαρμόζουν το άρθρο 6» από τη θέσπιση των «αναγκαιών μέτρων» προκειμένου να διασφαλιστεί ότι πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται η υποχρέωση του εργοδότη να ζητήσει και να λάβει τη συναίνεση του εργαζομένου και η θέσπιση μέτρων που αποσκοπούν στο να διασφαλιστεί ότι ουδείς εργαζόμενος θα υποστεί ζημία εκ του γεγονότος ότι δεν είναι διατεθειμένος να δεχθεί τις προϋποθέσεις που επιβάλλει ο εργοδότης του.

Εν κατακλείδι, φρονώ ότι η δυνατότητα παρεκκλίσεως από το άρθρο 6 πρέπει να εξαρτάται από τη ρητή συναίνεση του εργαζομένου και από τη θέσπιση νομοθετικών ή διοικητικών μέτρων ικανών να προστατεύουν την ελευθερία του εργαζομένου που αρνείται την αύξηση (πέραν του ανωτάτου ορίου) του εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας του.

Η νυκτερινή εργασία (ερωτήματα 4α έως 4γ)

47. Με το ερώτημα 4α το αιτούν δικαστήριο επιθυμεί να πληροφορηθεί αν οι ιατροί που πραγματοποιούν εφημερίες μπορούν να

χαρακτηρισθούν ως «εργαζόμενοι τη νύκτα». Το ερμηνευτικό αυτό πρόβλημα απορρέει από το γεγονός ότι ο χρόνος κανονικής εργασίας της ως άνω επαγγελματικής κατηγορίας είναι μόνον εν μέρει νυκτερινός. Με το ερώτημα 4β, το δικαστήριο αυτό ερωτά αν οι διατάξεις σχετικά με τη νυκτερινή εργασία εφαρμόζονται επίσης στον ιδιωτικό τομέα και τέλος, με το ερώτημα 4γ, το δικαστήριο ερωτά αν το ανώτατο όριο των οκτώ ωρών, το οποίο καθορίζεται στο άρθρο 8, σημείο 1, αφορά και την εργασία των ιατρών που πραγματοποιούν εφημερίες υπό το καθεστώς της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας με τους ιατρούς αυτούς ή υπό το καθεστώς της φυσικής παρουσίας τους στα κέντρα υγείας.

48. Η Consellería de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana, η Ισπανική Κυβέρνηση, η Φινλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή υποστηρίζουν ότι οι εν λόγω ιατροί δεν μπορούν να θεωρηθούν ως εργαζόμενοι τη νύκτα, καθόσον δεν εκτελούν νυκτερινή εργασία επί καθημερινής βάσεως και ως εκ τούτου δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2, σημείο 4, στοιχείο α', της οδηγίας. Επιπλέον, η Consellería τονίζει ότι η εν λόγω δραστηριότητα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως νυκτερινή εργασία, δεδομένου ότι, δυνάμει του άρθρου 2, σημείο 4, στοιχείο β', ο ορισμός της έννοιας της «νυκτερινής εργασίας» επαφίεται στον εθνικό νομοθέτη και στις συλλογικές συμβάσεις που συνάπτονται σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο.

49. Προκειμένου να δοθεί η απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα, πρέπει κατ' αρχάς να υπομνηστεί ότι στην οδηγία περιέχεται η διττή έννοια της «εργασίας κατά τη νύκτα» (ή «νυκτερινής περιόδου») και του «εργαζομένου τη νύκτα». Η «νυκτερινή περίοδος» ορίζεται στο άρθρο 2, σημείο 3, ως «κάθε

περίοδος επτά τουλάχιστον ωρών, όπως ορίζεται από την εθνική νομοθεσία, η οποία πρέπει πάντως να περιλαμβάνει το διάστημα μεταξύ 24.00 και 05.00». Εν συνεχεία, το ίδιο άρθρο 2 ορίζει, στο σημείο 4, στοιχείο α', ως εργαζόμενο τη νύκτα «κάθε εργαζόμενο [που εργάζεται] κατά τη νυκτερινή περίοδο επί τρεις τουλάχιστον ώρες του ημερήσιου κανονικού χρόνου εργασίας του» και παρακάτω, υπό το στοιχείο β', ορίζει ως εργαζόμενο τη νύκτα «κάθε εργαζόμενο ο οποίος ενδέχεται να πραγματοποιεί κατά τη νυκτερινή περίοδο ένα ορισμένο τμήμα του ετήσιου χρόνου εργασίας του», το οποίο ορίζεται από το κράτος μέλος στο πλαίσιο συλλογικών συμβάσεων ή διά της νομοθετικής οδού.

Προκειμένου να καθοριστεί αν οι ιατροί των ομάδων πρώτων βοήθειών που εργάζονται εκ περιτροπής, ενδεχομένως και «κατά τη νύκτα», μπορούν να χαρακτηριστούν ως εργαζόμενοι τη νύκτα, πρέπει να εξεταστεί η απάντηση που δόθηκε στο ερώτημα 4α, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου κατά τον οποίο διεξάγονται πραγματικά οι ως άνω εφημερίες. Με άλλες λέξεις, προκειμένου μια εργασία να αναγνωριστεί ως νυκτερινή εργασία, πρέπει να εξεταστεί αν η δραστηριότητα του εργαζομένου ασκείται κατά τη διάρκεια της «νυκτερινής περιόδου» και αν, λαμβανομένης υπόψη της διατάξεως του άρθρου 2, σημείο 4, ο εργαζόμενος είναι (ή είναι επίσης) εργαζόμενος τη νύκτα.

50. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθεισών παρατηρήσεων σχετικά με την ερμηνεία της έννοιας του χρόνου εργασίας, η οποία περιέχεται στο άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας, και ειδικότερα σχετικά με τη δυνατότητα να περιλαμβάνονται στον χρόνο εργασίας οι περίοδοι κατά τη διάρκεια των οποίων ο εργαζόμενος βρίσκεται στη διάθεση του κέντρου υγείας υπό το καθεστώς της φυσικής παρουσίας του σε αυτό ή υπό το καθεστώς της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας με τον ως άνω εργαζόμενο, φρονώ

ότι, αν ο ιατρός βρίσκεται στη διάθεση του κέντρου υγείας υπό το καθεστώς της παρουσίας του στο εν λόγω κέντρο, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας που μπορεί να χαρακτηριστεί ως νυκτερινή εργασία ολόκληρη η περίοδος εφημερίας, συμπεριλαμβανομένων των (νυκτερινών) περιόδων κατά τη διάρκεια των οποίων ο ιατρός δεν άσκησε καμία δραστηριότητα. Κατά συνέπεια, πρέπει να θεωρείται ως εργαζόμενος τη νύκτα υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 4, ο ιατρός που πραγματοποιεί επί καθημερινής βάσεως, μεταξύ 24.00 και 5.00, συνεχή εφημερία διάρκειας τουλάχιστον τριών ωρών (στοιχείο α') ή, πάντοτε μεταξύ 24.00 και 5.00, εφημερίες που αντιπροσωπεύουν επί ετήσιας βάσεως ένα σύνολο ωρών ισοδύναμο με εκείνο που έχει οριστεί σε εθνικό επίπεδο προκειμένου να θεωρείται ένας εργαζόμενος ως εργαζόμενος τη νύκτα (στοιχείο β').

51. Συνεπώς, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα 4γ, ο χρόνος νυκτερινής εργασίας που αφιερώνεται στις ιατρικές εφημερίες δεν πρέπει να υπερβαίνει τις οκτώ ώρες ανά 24ωρο (άρθρο 8, σημείο 1). Συγκεκριμένα, δεν θεωρώ ότι η αναφορά στον «κανονικό χρόνο εργασίας» η οποία περιέχεται στο εν λόγω άρθρο μπορεί να καταλήξει στον αποκλεισμό ενός εργαζομένου που βρίσκεται «στη διάθεση του εργοδότη» υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 1, από το πεδίο εφαρμογής του κανόνα που καθορίζει τη μέγιστη διάρκεια νυκτερινής εργασίας ανά 24ωρο. Πράγματι, ένας τέτοιος αποκλεισμός θα έπρεπε να περιέχεται ρητά στις διατάξεις περί προστασίας της νυκτερινής εργασίας, καθόσον συνεπάγεται σημαντικό περιορισμό του πεδίου εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων. Κατά τη γνώμη μου, η αναφορά στον «κανονικό» χρόνο νυκτερινής εργασίας, η οποία περιέχεται στο άρθρο 8, σημείο 1, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις της οδηγίας

σχετικά με τη μέγιστη διάρκεια νυκτερινής εργασίας, όταν πρόκειται για ορισμένες ιδιαίτερες κατηγορίες δραστηριοτήτων. Η δυνατότητα αυτή των κρατών μελών προβλέπεται ρητώς και ρυθμίζεται από το άρθρο 17 της ίδιας οδηγίας.

52. Απεναντίας, στην περίπτωση κατά την οποία ο ιατρός βρισκόταν εκτός του κέντρου υγείας κατά την περίοδο της εφημερίας και τελούσε υπό το καθεστώς της συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη μόνον ο χρόνος πραγματικής εργασίας και ότι, ως εκ τούτου, το καθεστώς της νυκτερινής εργασίας μπορεί να εφαρμοστεί μόνον αν η ως άνω εργασία ισούται με τρεις ώρες ή τις υπερβαίνει και αν ο συνολικός χρόνος νυκτερινής εργασίας σε ετήσια βάση καλύπτει τον συνολικό αριθμό ωρών που έχει καθοριστεί σε εθνικό επίπεδο προκειμένου ένας εργαζόμενος να θεωρείται ως εργαζόμενος τη νύκτα. Συνεπώς, η απαγόρευση επιβολής νυκτερινής εργασίας διάρκειας μεγαλύτερης των οκτώ ωρών κατά μέσο όρο εφαρμόζεται μόνον αν ο χρόνος πραγματικής εργασίας αντιπροσωπεύει συνολικό χρόνο εργασίας ισοδύναμο με εκείνον που εκτίθεται στο άρθρο 2, σημείο 4, της οδηγίας.

53. Επιπλέον, καίτοι το άρθρο 2, σημείο 4, στοιχείο β', επιτρέπει στα κράτη μέλη να εισαγάγουν ένα διαφορετικό ορισμό της νυκτερινής εργασίας, βάσει του υπολογισμού του χρόνου εργασίας που πραγματοποιείται ετησίως κατά τη διάρκεια της νυκτερινής περιόδου, φρονώ ότι οι διατάξεις που θεσπίστηκαν με την ως άνω νομική βάση δεν μπορούν ωστόσο να παρεκκλίνουν από τον κανόνα των τριών ωρών που περιέχεται στο άρθρο 2, σημείο 4, στοιχείο α'. Συγκεκριμένα, το άρθρο που παρέχει την ως άνω αρμοδιότητα στα κράτη μέλη δεν περιέχεται στο τμήμα της οδηγίας που αφορά τους τομείς

στο πλαίσιο των οποίων και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες χωρεί παρέκκλιση σε εθνικό επίπεδο. Τούτο έχει ως συνέπεια ότι, αν το κράτος μέλος αποφασίσει, για τον καθορισμό της διάρκειας της νυκτερινής εργασίας, να λάβει υπόψη τον σε ετήσια βάση υπολογισμό του χρόνου της νυκτερινής εργασίας, δεν μπορεί να αποκλειστεί η εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας σχετικά με τους εργαζομένους τη νύκτα, στην περίπτωση κατά την οποία οι εν λόγω εργαζόμενοι παρέχουν ημερησίως τρεις ώρες εργασίας μεταξύ 24.00 και 05.00.

54. Το εθνικό δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο, με το ερώτημα 4β, αν, για τους σκοπούς των άρθρων 8 έως 13 της οδηγίας, είναι δυνατό να εφαρμοστούν επί των δημοσίων υπαλλήλων οι ιδιωτικού δικαίου διατάξεις που ρυθμίζουν τη νυκτερινή εργασία. Το ερώτημα αυτό, όπως και το ερώτημα 2α, αφορά την ερμηνεία κανόνων του εσωτερικού δικαίου και κατά συνέπεια δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου. Ωστόσο, φρονώ ότι η εφαρμογή της οδηγίας συμβιβάζεται με την εφαρμογή των εθνικών διατάξεων που αποσκοπούν στη ρύθμιση των σχέσεων εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Συγκεκριμένα, το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας ορίζει ρητώς ότι οι κανόνες της εφαρμόζονται «σε όλους τους ιδιωτικούς ή δημόσιους τομείς δραστηριοτήτων».

Η έννοια της εργασίας κατά βάρδιες (ερώτημα 5)

55. Με το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά αν η εργασία που

παρέχεται από τις ισπανικές ομάδες εφημεριών πρέπει να θεωρείται ως εργασία «κατά βάρδιες» και αν, κατά συνέπεια, οι ιατροί των ομάδων αυτών είναι «εργαζόμενοι σε βάρδιες» υπό την έννοια των ορισμών που περιέχονται στο άρθρο 2, σημεία 5 και 6, αντίστοιχως της οδηγίας.

Κατά το άρθρο 2, σημείο 5, νοείται ως «εργασία κατά βάρδιες: κάθε μέθοδος οργάνωσης της ομαδικής εργασίας κατά την οποία οι εργαζόμενοι διαδέχονται ο ένας τον άλλο στις ίδιες θέσεις εργασίας με ορισμένο ρυθμό, περιλαμβανομένου του ρυθμού περιτροπής, και η οποία μπορεί να είναι συνεχής ή ασυνεχής, πράγμα το οποίο υποχρεώνει τους εργαζόμενους να επιτελούν μια εργασία σε διαφορετικές ώρες σε μια δεδομένη περίοδο ημερών ή εβδομάδων». Κατά το άρθρο 2, σημείο 6, νοείται ως «εργαζόμενος σε βάρδιες: κάθε εργαζόμενος με ωράριο που εντάσσεται σε πρόγραμμα εργασίας κατά βάρδιες».

56. Η Consellería, η Ισπανική Κυβέρνηση, η Φινλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή προτείνουν να δοθεί αρνητική απάντηση στο ερώτημα αυτό για τον λόγο ότι, κατά την εθνική πρακτική, ο χρόνος που αφιερώνεται στις εφημερίες δεν αποτελεί «χρόνο πραγματικής εργασίας». Η Consellería προβάλλει επίσης, προς στήριξη της ως άνω αρνητικής απαντήσεως στο ερώτημα αυτό, ότι οι ιατροί των ομάδων πρώτων βοηθειών πραγματο-

ποιούν πάντοτε τις εφημερίες τους κατά τις ίδιες ώρες και ότι ο κανονικός χρόνος εργασίας των ιατρών αυτών οργανώνεται βάσει καθορισμένου προγράμματος, ενώ η «εργασία κατά βάρδιες», όπως ορίζεται στην οδηγία, προϋποθέτει δραστηριότητα ασκούμενη σε διαφορετικές ώρες σε μια δεδομένη περίοδο ημερών ή εβδομάδων.

57. Κατά τη γνώμη μου, τα μέλη μιας ομάδας πρώτων βοηθειών, όπως είναι τα επίμαχα εν προκειμένω, μπορούν να είναι εργαζόμενοι σε βάρδιες, καθόσον, όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής, η εργασία τους κατανέμεται βάσει ενός συστήματος εκ περιτροπής. Συναφώς, ελάχιστα ενδιαφέρει το γεγονός ότι η εργασία κάθε μέλους παρέχεται σε καθορισμένες ώρες ή συνίσταται, σε ορισμένες περιπτώσεις, απλώς στο γεγονός ότι οι ιατροί τελούν υπό καθεστώς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας. Συγκεκριμένα, από τη διατύπωση της προαναφερθείσας διατάξεως της οδηγίας προκύπτει ότι η έννοια του εργαζόμενου σε βάρδιες δεν εξαρτάται από τον τρόπο παροχής της εργασίας και ότι, εξάλλου, ο ρυθμός εργασίας μπορεί να είναι συνεχής ή διακεκομμένος.

Κατά συνέπεια, είμαι της γνώμης ότι τα μέλη των ισπανικών ομάδων εφημεριών πρέπει να θεωρούνται ως εργαζόμενοι σε βάρδιες και ότι, ως εκ τούτου, η δραστηριότητά τους εμπίπτει στην έννοια που περιέχεται στο άρθρο 2, σημείο 5 της οδηγίας.

Πρόταση

58. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα ερωτήματα του Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana ως εξής:

«1) Επί της εφαρμογής γενικά της οδηγίας (ερωτήματα 1α έως 1δ)

i) Η δραστηριότητα των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/104/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Νοεμβρίου 1993, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, και ειδικότερα:

- το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 1989, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία, στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 93/104, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η εφαρμογή της οδηγίας δεν εμποδίζεται από τη φύση της ως άνω δραστηριότητας·
- το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/104 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η ως άνω δραστηριότητα δεν ανήκει στις δραστηριότητες των “ασκούμενων ιατρών”·

- για την ως άνω δραστηριότητα, η οδηγία 89/391 δεν θέτει κανέναν ειδικό κανόνα για τον υπολογισμό και για τη μέγιστη διάρκεια του χρόνου εργασίας.

ii) Τα άρθρα 3, 4, 5, 6, 8 και 16 της οδηγίας 93/104 δεν έχουν εφαρμογή μόνον όταν υφίσταται εθνική ρύθμιση εισάγουσα παρεκκλίσεις, η οποία έχει θεσπιστεί εντός των ορίων και υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 17 της οδηγίας αυτής.

- 2) Επί της έννοιας του χρόνου εργασίας και επί του υπολογισμού του χρόνου εργασίας (ερωτήματα 2α έως 2γ, 3α και 3β)

Το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 93/104 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι περιλαμβάνονται στον χρόνο εργασίας: α) οι περίοδοι κατά τη διάρκεια των οποίων οι εφημερεύοντες ιατροί είναι διαθέσιμοι όντας παρόντες στα κέντρα υγείας· β) οι περίοδοι κατά τη διάρκεια των οποίων οι ιατροί τελούν υπό καθυστάς συνεχούς δυνατότητας επικοινωνίας, είναι δηλαδή διαθέσιμοι προκειμένου να επέμβουν και να παράσχουν τις υπηρεσίες τους, ενώ βρίσκονται εκτός των κέντρων υγείας, αλλά οι περίοδοι αυτές λαμβάνονται υπόψη μόνο μέχρι τον χρόνο που αφιερώθηκε στην πραγματική άσκηση της επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Για τους σκοπούς της οδηγίας 93/104, όλες οι περίοδοι που περιλαμβάνονται στον χρόνο εργασίας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό της συνολικής διάρκειας της παρασχεθείσας εργασίας.

Κατά συνέπεια, η οδηγία 93/104 εμποδίζει εθνική πρακτική που εξαιρεί τον χρόνο των εφημεριών από τις σαράντα εβδομαδιαίες ώρες εργασίας.

Η οδηγία 93/104 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι τα κράτη μέλη δύνανται να διακρίνουν μεταξύ ωρών κανονικής εργασίας και ωρών υπερωριακής απασχολήσεως, αρκεί το σύνολο του χρόνου εργασίας να μην υπερβαίνει τη μέγιστη διάρκεια που καθορίζει η εν λόγω οδηγία.

3) Επί των παρεκκλίσεων που προβλέπει η οδηγία 93/104 (ερωτήματα 3γ και 3δ)

Το άρθρο 17 της οδηγίας 93/104 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει την παρέκκλιση από το άρθρο 16, σημείο 2, μέσω της νομοθετικής, κανονιστικής ή διοικητικής οδού και μέσω συλλογικών συμβάσεων ή συμφωνιών που συνάπτονται μεταξύ των κοινωνικών εταίρων, αλλά μόνον εντός των ορίων και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπει το εν λόγω άρθρο.

Το άρθρο 18 της οδηγίας 93/104 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική παρέκκλιση από τους κανόνες σχετικά με τη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας που περιέχονται στο άρθρο 6, σημείο 2, της ίδιας οδηγίας, στην περίπτωση που ο εργοδότης δεν είναι υποχρεωμένος να ζητήσει και να λάβει τη συναίνεση του εργαζομένου, αλλά που θεωρείται επαρκής η ρητή συναίνεση των συνδικαλιστικών εκπροσώπων στο πλαίσιο συλλογικής συμφωνίας ή συμβάσεως.

4) Επί των ερωτημάτων σχετικά με τη νυκτερινή φύση της εργασίας των ιατρών των ομάδων πρώτων βοθηθειών (ερωτήματα 4α έως 4γ)

Το άρθρο 2, σημείο 4, της οδηγίας 93/104 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι το μέλος μιας ομάδας πρώτων βοθηθειών που ασκεί τη δραστηριότητά του υπό τις προϋποθέσεις που εκτίθενται στο εν λόγω άρθρο μπορεί να θεωρηθεί ως εργαζόμενος τη νύκτα, και ιδίως αν πραγματοποιεί εφημερίες όντας παρόν στο κέντρο υγείας ή αν παρέχει πράγματι εργασία κατά τον χρόνο κατά τον οποίο

τελεί υπό καθεστώς συνεχούς δυναμότητας επικοινωνίας (εκτός του κέντρου υγείας) για σύνολο ωρών ισοδύναμο με εκείνο που αναφέρει το άρθρο 2, σημείο 4, στοιχεία α' και β'.

Για τους σκοπούς του άρθρου 8, σημείο 1, της οδηγίας, δηλαδή για να προσδιοριστεί συγκεκριμένα η μέγιστη διάρκεια της νυκτερινής εργασίας των μελών μιας ομάδας πρώτων βοηθειών που βρίσκονται στη διάθεση του εργοδότη ή τελούν υπό καθεστώς συνεχούς δυναμότητας επικοινωνίας, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μόνον οι περίοδοι που μπορούν να εξομοιωθούν με χρόνο εργασίας, υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 1, σύμφωνα με την ερμηνεία που δίδεται ανωτέρω στο σημείο 2.

- 5) Επί του χαρακτηρισμού των ιατρών των ομάδων πρώτων βοηθειών ως εργαζομένων σε βάρδιες (ερώτημα 5)

Το άρθρο 2, σημεία 5 και 6, της οδηγίας 93/104 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι τα μέλη μιας ομάδας πρώτων βοηθειών, τα οποία εργάζονται εκ περιτροπής, μπορούν να θεωρηθούν ως εργαζόμενοι σε βάρδιες, ανεξάρτητα από τον συνεχή ή ασυνεχή χαρακτήρα της εργασίας τους.»